

**Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta**

BEZDOMOVECTVÍ

FENOMÉN DNEŠNÍ DOBY

Bakalářská diplomová práce

Studijní program: Angličtina se zaměřením na aplikovanou ekonomii

Vedoucí práce: Doc. Ing. Jaromír Novák, CSc.

Autor: Veronika Konečková

Olomouc 2010

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: "Bezdomovectví – fenomén dnešní doby" vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne

Podpis

Obsah

Obsah	4
Úvod.....	7
1 Definice bezdomovectví	8
1.1 Formy bezdomovectví	10
1.1.1 Zjevné bezdomovectví.....	10
1.1.2 Skryté (latentní) bezdomovectví.....	10
1.1.3 Potencionální bezdomovectví.....	11
1.2 Příčiny vzniku bezdomovectví.....	12
1.2.1 Spouštěcí mechanismy.....	14
2 Vývoj bezdomovectví	17
2.1 Počátky bezdomovectví	17
2.2 Bezdomovectví v České republice.....	17
3 Legislativní pozadí.....	19
3.1 Listina základních práv a svobod.....	19
3.2 Sociální zabezpečení.....	20
3.3 Zákonná úprava bydlení.....	22
4 Ekonomické vlivy	23
4.1 Nezaměstnanost	23
4.1.1 Typy nezaměstnanosti.....	23
4.1.2 Možnost získání a udržení si práce	24
4.2 Finanční krize 2008/2009	26
4.2.1 Vliv finanční krize na nezaměstnanost	27
5 Sociologické údaje o bezdomovcích v České republice	30
6 Problémy bezdomovců	32
6.1 Ztráta a odcizení dokladů.....	32
6.2 Zdravotní stav	33
6.3 Pojištění	34
6.4 Alkoholismus a drogová závislost	34
6.5 Kriminalita	35
6.5.1 Bezdomovci jako pachatelé	35
6.5.2 Bezdomovci jako oběti	35

6.6	Negativní vztah „slušných“ občanů	36
7	Ze života bezdomovců	37
8	Dostupná pomoc bezdomovcům.....	39
8.1	Stát	39
8.2	Obce	41
8.3	Služby a sociální zařízení pro bezdomovce	41
8.3.1	Nízkoprahové denní centrum.....	42
8.3.2	Azylové domy.....	42
8.3.3	Noclehárny	43
8.3.4	Terénní programy	44
8.3.5	Domy na půli cesty	45
8.3.6	Sociální rehabilitace.....	45
8.4	Nestátní neziskové organizace.....	46
8.4.1	Armáda spásy.....	46
8.4.2	Česká katolická charita	47
8.4.3	Naděje	48
8.4.4	Občanské sdružení Emauzy ČR a obecně prospěšná společnost Helpion, o. p. s.	48
8.4.5	Nový prostor	49
8.5	Pomoc příbuzných	50
8.6	Pomoc sám sobě.....	50
8.7	Široká veřejnost	54
9	Bezdomovectví v Evropě.....	56
9.1	Národní specifika.....	56
10	Bezdomovectví a Evropská unie 2010.....	59
10.1	Pomoc na Evropské úrovni	59
10.1.1	FEANTSA (Fédération Européenne d'Associations Nationales Travaillant avec les Sans-Abri)	59
10.1.2	EAPN (European Anti Poverty Network) – síť proti chudobě.....	60
10.1.3	FEBA – síť potravinových bank	61
10.1.4	EUR-HOPE NETWORK.....	61
11	Návrhy řešení problému bezdomovectví	62
11.1	Prevence.....	62

11.2	Pomoc lidem bez přístřeší.....	63
11.2.1	Pomoc ze strany státu	64
12	Bezdomovectví v městě Hodonín	65
12.1	Charakteristika okresu Hodonín	65
12.2	Vývoj nezaměstnanosti v okrese Hodonín v letech 2005 – 2009	67
12.3	Bezdomovci v okresním městě Hodonín	68
12.4	Poskytovatelé sociálních služeb.....	72
12.5	Návrhy na řešení bezdomovectví v městě Hodonín	73
	Závěr	74
	Resumé.....	75
	Summary	76
	Seznam tabulek	77
	Seznam grafů	78
	Seznam obrázků	79
	Seznam příloh	80
	Seznam zkratk	81
	Seznam použitých zdrojů.....	82
	Přílohy.....	87

Úvod

Lidská společnost se rozvíjí už po několik tisíciletí. Dříve se lidé živilí zemědělstvím a řemeslem. Rozvíjel se obchod a začalo docházet k rozvrstvení společnosti. S příchodem technického pokroku došlo ještě k větší diferenciaci obyvatelstva. Ne každý si mohl dovolit pořízení technických vymožeností, a tak se utvořily sociální vrstvy – od nejbohatších po ty nejchudší, kteří neměli ani střechu nad hlavou a stali se opovrhovanými bohatší vrstvou. Ano, je to právě chudoba, která tyto jedince vyloučila ze společnosti a dala jim název bezdomovci. Dnes se s nimi setkáme téměř všude. Jsou to lidé, kteří nedokázali obstát tlaku moderní společnosti a ztratili svůj majetek a svůj domov. Teď jsou problémem pro každého z nás – z rozpočtů měst odčerpávají peníze, které by mohly být využity k užitečnějším účelům. Někdy také pobírají sociální dávky. To vše jde z daní pracujících občanů. Sami však daně neplatí. Navíc jejich přítomnost ve městech s sebou přináší i jiné, mnohdy negativní, vlivy. Má bakalářská diplomová práce je zaměřena právě na tuto stále narůstající skupinu osob – lidí bez domova. Skládá se ze tří základních částí a je převážně zaměřena na zjevné bezdomovectví v České republice.

První část se zabývá obecnou charakteristikou bezdomovectví, formami, příčinami vzniku a historií tohoto fenoménu. Dále jsou v této části rozebrána práva lidí bez domova a ekonomické vlivy působící na vznik a vývoj bezdomovectví, konkrétně nezaměstnanost a finanční krize, která vypukla v roce 2008.

V druhé části jsou uvedeny sociologické údaje bezdomovecké populace v České republice, jejich problémy doložené konkrétními případy, názory společnosti a dostupná pomoc pro tuto skupinu osob. Nastíněna je i problematika bezdomovectví v Evropě.

V poslední, třetí, části jsou návrhy řešení problému a rozebrání problematiky v městě Hodonín z hlediska nezaměstnanosti v kraji, počtu bezdomovců ve městě a problému s nimi ve srovnání se situací v Olomouci a návrhy řešení pro město Hodonín.

K realizaci mé bakalářské diplomové práce jsem použila rešeršně-kompilační metodu sběru a třídění dat pro jejich následnou interpretaci, dále metodu rozhovoru a emailovou komunikaci s kompetentními osobami nízkoprahových zařízení pro lidi bez domova a městské policie v Olomouci a Hodoníně a metodu anonymní ankety, kterou jsem provedla v ulicích měst Olomouc a Hodonín.

Cílem práce je podat zprávu o bezdomoveckém fenoménu v oblastech, které se ho týkají, o životě bezdomovců, postojích spoluobčanů a možnostech řešení.

1 Definice bezdomovectví

Bezdomovectví není novodobým jevem, jak by si někteří z nás mohli myslet. Už od nepaměti se ve společnosti vyskytovali jedinci, kteří žili odlišným způsobem života – toulali se po světě, neměli dům ani majetek a živil se žebrotou. Buď se chtěli odlišovat od ostatních a sami si vybrali tento styl života nebo se nedokázali přizpůsobit podmínkám společnosti. I když se jedná o starší jev, v České republice se bezdomovectví začalo zviditelňovat teprve až po Sametové revoluci v roce 1989, protože tehdejší tzv. komunistický režim nedovoloval negativní společenské vlivy tohoto rázu.

Otázkou je, jak by se bezdomovectví dalo nejlépe definovat. Už například pod pojmem „bezdomovec“ si každý představuje něco jiného. Někdo považuje bezdomovce za zapáchající lidi potulující se po městech, kteří jsou líní pracovat a jen žebrají o drobné peníze. Jiní se zase můžou domnívat, že se jedná o osoby, které ztratily svůj domov a bydlí třeba v ubytovně. Ať už se jedná o jednu a nebo o druhou skupinu osob, jedno je jisté. Nemají domov, tedy místo, kde by se cítili bezpečně a spokojeně a kde by mohli uspokojovat své fyzické, psychické i sociální potřeby. Domov tedy není pouze střecha nad hlavou – náš dům nebo byt.

Po dlouhou dobu se slovem „bezdomovec“ označovala osoba bez státní příslušnosti, kdy pozbyla občanství jednoho státu a nenabyla ještě občanství jiného státu. Také se jím označoval cizinec žijící na území státu bez povolení úřadů. To protože původně byl tento pojem převzat z anglického slova „stateless“ (bez státní příslušnosti), ale tento pojem zahrnuje pouze malý podíl bezdomovců. Daleko výstižnější pojmenování je „homeless“ - osoba bez domova.

Dokonce ani v právní terminologii České republiky termín „bezdomovec“ neexistuje. Osoby bez domova jsou nazývány „občané bez přístřeší“ a řadí se do kategorie „občanů společensky nepřizpůsobivých“, což je termín převzatý ještě z dob normalizace.

Co je tedy bezdomovectví? Existuje několik definic, ale žádná z nich není obecně platná. Stručně by se bezdomovectví dalo charakterizovat jako společenský jev extrémní chudoby, který se většinou vyznačuje ztrátou domova a tudíž vede ke společenskému vyloučení chudobou postižených osob. Širší pojetí tohoto problému vystihují Hradečtí:

„Bezdomovství není věcí individuálního výběru, jak mnozí tvrdí a snaží se tento fenomén takto negativně stigmatizovat. Sociologové vědí, že bezdomovský fenomén je část sociálního procesu, důsledek kontinuálních sociálních a ekonomických sil, vedoucích

až k sociálním strukturám (trh práce, trh s byty, sociální zabezpečení jako státní opatření, vzdělání a výchova, rodinné struktury).“¹

Jednu z přesnějších definic bezdomovectví nabízí organizace FEANTSA². Evropská unie ji převzala jako jednotící bod národních sociálních politik, je proto v současné době nejpoužívanější. Zahrnuje čtyři skupiny:

1. Bez přístřeší (rooflessness) – do této kategorie se řadí osoby přežívající venku a osoby, které využívají služeb nízkoprahových nocleháren. Jedná se tedy o ubytování mimo klasické ubytovny, azylové domy apod. Tento stav je nejviditelnější formou bezdomovectví a spíše se odráží od nedostatečné kapacity vhodnějšího a dostupnějšího ubytování, než z vlastního rozhodnutí lidí. Pokud se člověk ocitne bez domova a skončí na ulici, z tohoto důvodu mu mnohdy nezbývá nic jiného, než žít bez přístřeší.
2. Bez bytu (houselessness) – sem patří osoby bydlící v ubytovnách pro bezdomovce, pobytových zařízeních pro ženy a v ubytovnách pro imigranty. I když mají střechu nad hlavou, chybí jim vlastní jisté bydlení a hlavně „domov“. Do této skupiny dále spadají osoby před opuštěním instituce a dlouhodobější uživatelé podporovaného bydlení.
3. Nejisté bydlení (living in insecure accommodation) mají osoby, které pobývají u příbuzných nebo u přátel, mají ubytování bez právního nároku, jsou ohroženy vystěhováním nebo pobývají na nezákonně obsazeném pozemku (např. zahrádkářská kolonie). V těchto případech se může kdykoliv stát, že o své dočasné bydlení přijdou velmi rychle a mnohdy si nestihnou ani zajistit jiné. Do této skupiny patří i osoby ohrožené domácím násilím. Myslím si, že důvod je pochopitelný.
4. Nevyhovující bydlení (living in inadequate accommodation) – sem spadají lidé, pro které je ubytování hygienicky nepřijatelné. Často se jedná o větší skupinu lidí v malém nebo neobyvatelném bytě a v provizorních stavbách a přístřešcích. Řadí se sem i osoby žijící v karavanu a jiných mobilních obydlí. Stejně jako u předchozích skupin, tento stav může být zapříčiněn nedostatečnou kapacitou vhodnějšího a dostupnějšího ubytování a jeho podpory.

¹ HRADEČTÍ, V. a I. *Bezdomovství – Extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, s. 26

² FEANTSA *ETHOS - Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení v prostředí ČR*. Dostupné z URL: http://www.feantsa.org/files/indicators_wg/ETHOS/ethos_2005cz.pdf ze dne 8. 11. 2007

1.1 Formy bezdomovectví

Jak už jsme zjistili, bezdomovci nejsou pouze ti, kteří žijí na veřejných prostranstvích, v chatrčích a různých provizorních přístřešcích. Mezi bezdomovce se řadí i lidé, kteří nemají jisté bydlení, bydlí v nevyhovujících podmínkách a ti, kteří nemají byt, ale pobývají v ubytovnách a jsou odkázáni na pomoc obce a státní či nestátní organizace a instituce. Existuje tedy několik forem bezdomovectví.

Podle Průdkové a Novotného³ se formy bezdomovectví dělí do tří základních kategorií, i když je tato klasifikace značně zjednodušující.

1.1.1 Zjevné bezdomovectví

Zjevné bezdomovce snadno poznáme. Mají zanedbaný vzhled, nosí špinavé oblečení a nepřiměřenou obuv. Často je vidáme, jak se přehrabují v kontejnerech, sbírají nedopalky cigaret, nebo nás také žádají o drobné peníze. Když se řekne slovo „bezdomovec“, tak si spousta lidí představí právě takovou osobu. Avšak zjevné bezdomovectví tvoří nejmenší podíl formy bezdomovectví, ale protože je nejviditelnější, je veřejností nejintenzivněji vnímáno. Zjevní bezdomovci pobývají, jak jinak, na veřejných prostranstvích jako jsou ulice, parky a nádraží. Považují se za bezdomovce a vyhledávají pomoc u charitativních organizací a ubytování v azylových domech a zimních noclehárnách.

1.1.2 Skryté (latentní) bezdomovectví

Ne každý občan bez přístřeší se považuje za bezdomovce. Důvodem může být jakási osobní hrdost, kdy člověk nedovolí, aby ho považovali za méněcenného a vyloučili ho ze společnosti. Snaží se svůj životní styl tajit a své problémy skrývá, proto ani nevyhledává pomoc a nocleh u veřejných nebo charitativních organizací.

Většinou tzv. skrytí bezdomovci nejsou rozeznatelní od ostatních občanů – mají čisté oblečení a upravený vzhled. Bydlení sice mají zajištěno, ale bydlí v nejistých podmínkách a přespávají u příbuzných a známých. I když mají finanční prostředky z nepravidelného příjmu, nejsou většinou schopni si udržet bydlení na delší dobu. Často

³ PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P. *Bezdomovectví*. Praha: TRITON, 2008, s. 13 - 15

mění svá dočasná stanoviště a mají problémy s policií a úřady, protože nemají v pořádku osobní doklady.

Do kategorie skrytých bezdomovců patří i lidé, kteří by byli rozeznatelní ve společnosti, proto se snaží skrývat a bydlí v neadekvátních podmínkách jako jsou squaty, sklepy, kanály, kontejnery, staré automobily, lesy aj.

Nejsou známy přesné počty skrytých bezdomovců, ale pravděpodobně jsou v naší společnosti zastoupeni nejvíce.

1.1.3 Potencionální bezdomovectví

Potencionální bezdomovci jsou osoby, kterým bezdomovectví hrozí. A to z nejrůznějších důvodů.

Po finanční stránce k potencionálním bezdomovcům patří osoby žijící na hranici životního minima, kdy finance nepokrývají stále rostoucí náklady na uspokojení základních potřeb, natožpak bydlení. Nebo ti, kterým kvůli problémům v práci hrozí ukončení pracovního poměru. Bez pravidelného příjmu, který by umožnil placení nájemného se tito občané lehce ocitnou v pozici bezdomovce.

Nicméně to nemusí být pouze finanční stránka, která potencionální bezdomovce dovede do postavení zjevného nebo skrytého bezdomovce. Může se jednat i o problémy osobního charakteru, kterými jsou rozvod, partnerské problémy, závislost na alkoholu, návykových látkách a hracích automatech aj. Rovněž život ve špatném rodinném zázemí či multigenerační domácnosti může být důvodem odchodu jednoho člena, který vlastně nemá ani kam jít.

Do této skupiny se také řadí imigranti, lidé žijící v exilu a osoby, které čekají na propuštění z různých ústavů, vězení a dětského domova. Zde se naskytá otázka: „Mají kam jít?“

Potencionálním bezdomovectvím nejsou ohroženi jen jednotlivci, ale někdy i celé rodiny, které žijí na hranici minima nebo imigranti, kteří cestují s celou svojí rodinou.

Potenciální bezdomovci si neuvědomují svou situaci, a tak se neobracejí na sociální pracovníky se žádostí o pomoc. Často žijí ve zdravotně závadných podmínkách.

1.2 Příčiny vzniku bezdomovectví

Příčiny vzniku bezdomovectví lze posuzovat z několika stran, avšak rozhodující jsou dva hlavní faktory:

- a) Subjektivní, které jsou ovlivněny jednotlivci, společenskými skupinami, rodinami a jejich schopnostmi, rysy, charakterem, věkem apod.
- b) Objektivní, které jsou ovlivněny sociální politikou státu, změnami ve struktuře rodin a strukturální změnou ve společnosti a na trhu práce.

Tyto dva hlavní faktory a jejich podskupiny ovlivňují bezdomovecký fenomén v různých kombinacích a obměnách, odlišnou silou a zákonitostí. Pro lepší pochopení kategorií faktorů subjektivních a objektivních uvádím následující tabulku výsledků ankety⁴, kterou jsem provedla. Respondenti odpovídali na otázku: „Jak se může stát člověk bezdomovcem?“

Tabulka č. 1: **Možné příčiny bezdomovectví**

Příčina bezdomovectví	počet odpovědí
nechce se mu pracovat	10
nemá kam jít po propuštění u vězení	7
přišel o práci a o byt	24
odešel od rodiny nebo rodina ho "vyhodila"	15
opustil svou vlast	3
byl propuštěn z dětského domova, léčebny nebo ústavu	6
jiné:	
je závislý na alkoholu	1
utrpěl krach, bankrot podnikatele	1
má sklony k tomuto stylu života, vyhovuje mu to	2

⁴ Pro výsledky ankety bylo náhodně dotázáno 30 spoluobčanů ve věku od 22 let do 68, z nichž 18 bylo žen a 12 mužů. Jedna polovina z těchto lidí byla dotázána v Olomouci a druhá v Hodoníně. V anketě bylo 6 možností a kolonka jiné, kde mohli dotázaní uvést svůj názor. Mohli uvádět více možností. Formulář ankety je k nahlédnutí v příloze č. 1.

Výše uvedené příčiny se převážně řadí do skupiny faktorů subjektivních. Lze je uspořádat do čtyř kategorií:

1. Materiální – podle ankety sem můžeme zařadit nejčastěji uváděnou příčinu „přišel o práci a o byt“ a také zmíněnou příčinu, kterou je „utrpěl krach, bankrot podnikatele“. Do této skupiny patří i neschopnost obhospodařovat vlastní majetek, nedostatečné příjmy aj.
2. Vztahové – změny ve struktuře rodiny, rodinné problémy a špatné partnerské vztahy vedou k odchodu jednoho z partnerů nebo jeho vyloučení z rodiny. Je to druhý nejčastěji uváděný údaj. K příčině bezdomovectví vztahového charakteru může dopomoci i násilí v rodině, sexuální zneužívání, diskriminace ženy a jiné faktory, které poznamenají psychiku člověka a následně ovlivní jeho chování a jednání.
3. Osobní – do této skupiny patří třetí nejčastěji uváděná možnost „nechce se mu pracovat“, dále také „je závislý na alkoholu“ a „má sklony k tomuto stylu života, vyhovuje mu to“. Dalšími osobními faktory mohou být mentální retardace, duševní či tělesná choroba, nesamostatnost, osamělost, nejružnější závislosti, sociální nezralost, nízká úroveň vzdělání aj.
4. Institucionální - sem patří také často uváděné opuštění vězení, dětského domova, léčebny nebo ústavu.

Možnost „opustil svou vlast“ z hlediska subjektivních faktorů lze zařadit do všech čtyř skupin, záleží na individuálních faktorech. Skutečnost, že se následně neuchytí při hledání práce a ubytování v hostitelské zemi, je zapříčiněn i objektivními faktory. Ty se nevztahují pouze na cizince, ale i na všechny ostatní skupiny bezdomovců a obzvláště ty, kteří migrují například do jiného města za vidinou lepšího života.

Podle informací dostupných na internetových zdrojích⁵ je podle výzkumů v České republice nejčastější příčinou bezdomovectví ztráta zaměstnání (23 %), následuje rozvod (20 %), odchod z rodiny (11 %), výkon trestu (5 %), špatné hospodaření (3 %), výstup z ústavního zařízení (2 %). Pouze u 7 % bezdomovců má jít o dobrovolné rozhodnutí, kde je potřeba zohlednit nejružnější okolnosti, jakými je i jejich psychický stav, který má velký

⁵ HECZKOVÁ, E. *Dopady kapitalismu: Bezdomovectví*. Dostupné z URL: <http://www.blisty.cz/2005/10/31/art25561.html> ze dne 13. 10. 2005

vliv na všechny skupiny bezdomovců a je jedním ze spouštěcích mechanismů bezdomovectví.

Výsledky uvedeného výzkumu, pokud nebudeme brát v potaz jiné příčiny, které tvoří 29 %, odpovídají výsledkům ankety. Avšak v anketě nebyl uveden rozvod, ale dal by se zařadit k odchodu od rodiny, protože rozvod je jeho častou příčinou.

1.2.1 Spouštěcí mechanismy

Protože faktory způsobující fenomén bezdomovectví se kombinují v různé intenzitě, nelze s přesností určit primární příčinu bezdomovectví (spouštěcí mechanismus).

Mezi často uváděné spouštěcí mechanismy patří:

- Vztahové problémy – partnerské a rodinné. Vedou k rozchodu partnerů nebo rozvodu manželství, kdy jeden z nich pak ztratí možnost využívat byt. Vztahy mezi rodiči a dětmi jsou také důležité. Problémy v rodině způsobené nefungujícími vazbami mezi jednotlivými členy, řeší zejména mladí lidé útekem z domova.
- Ztráta možnosti využívat byt – tato situace může nastat i po úmrtí partnera či rodičů nebo při neschopnosti plnit podmínky spojené s využíváním bytu (např. neplacení nájemného, nezákonné nakládání s užívacím právem aj.). Záleží na jednotlivých osobách, jestli si jsou schopny udržet byt a také na podpoře, která by jim to umožnila.
- Znevýhodnění na trhu práce – důvodem může být nedostatečné vzdělání, žádná nebo nedostačující praxe, záznam v rejstříku trestů, vysoký věk, mentální nebo zdravotní postižení, rasová diskriminace, pohlaví, aj. Znevýhodnění jedinci mají ztížené vyhledávání pracovního místa a pokud nemají dostatečné finance k placení nájemného, o byt snadno přijdou.
- Migrace do jiného státu, metropole nebo většího města – lidé migrují s představou snadnějšího získání zaměstnání a získání lepšího životního standardu. Jestliže si předem nezjistí, jaká je situace na trhu práce a ubytovacích kapacit v dané lokalitě, jejich představa se může ukázat jako mylná.
- Výstup z institucionálních zařízení a z vězení – mnohdy jsou tito lidé dezorientovaní a nemají kam jít.
- Nekonvenční způsob života – tuláctví, sezónní práce, zahraniční brigády, práce

u cirkusu. Někteří lidé by se tento způsob života označili jako řešení, ale ve skutečnosti nemají ani jistý trvalý příjem, ani bydlení.

- Různé druhy závislostí – závislost na alkoholu, omamných látkách a hracích automatech vede nejen k finančním, ale i vztahovým problémům.
- Přírodní katastrofy – ztráta domova zapříčiněná povodněmi, požáry, zemětřesením, sesuvem půdy a jinými pohromami.

Z výčtu vyplývá, že ztráta bydlení (domova) je klíčová. Uvedené faktory jsou záležitostmi běžného života. Každému se může stát, že ztratí někoho ze svých blízkých, že se nepohodne se svým partnerem, přestěhuje se, nebo ho postihne nějaká přírodní katastrofa. Každý se tedy může stát bezdomovcem a záleží na jednotlivci, jak se s novou situací vypořádá.

Jedná se pouze o teorii, proto pro srovnání uvádím následující tabulku, která zachycuje skutečně nejčastější příčiny ztráty bydlení.

Tabulka č. 2: **Příčiny ztráty bydlení**

Zjištěné příčiny ztráty bydlení	Počet	%
rozvod	29	18,5
neplacení nájemného	19	12,1
návrat z vězení	11	7
ztráta zaměstnání s ubytovnou	13	8,3
nikdy neměl byt	10	6,4
návrat z dlouhodobé léčby	3	1,9
více důvodů	26	16,6
jiné důvody	44	28
neuvedeno	2	1,3
celkem	157	100

Zdroj: ŠTĚCHOVÁ, M. *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. Praha: Vydavatelství KUFR s. r. o. , 2008, s. 36

Tabulka ukazuje, že nejčastější příčinou (pokud pomineme možnost více důvodů, neuvedené a jiné důvody) ztráty bydlení je rozvod, kdy jeden z partnerů ztratí možnost

využívání společného bytu. Není se čemu divit, v České republice je poměrně vysoká míra rozvodovosti. V roce 2009 byla 47 % a v předchozím roce byla dokonce vyšší – 50 %.

Druhým důvodem je neplacení nájemného, které je hrubým porušením povinností nájemce a může vést k podání výpovědi ze strany pronajímatele. To bude zapříčiněno finančními problémy nájemce. Dejme tomu, že někdo ztratí zaměstnání a k tomu navíc opustí partner společný byt. Náhle se placení nájemného stane neúnosným.

Ostatní příčiny jsou spíše problémem osobnostního charakteru. Záleží na každé osobě, jestli si zvládne zajistit vhodné bydlení.

2 Vývoj bezdomovectví

2.1 Počátky bezdomovectví

Ve středověku měli jednotlivci minimum svobody, ale zato každý věděl, kde je jeho místo ve společnosti. Bezdomovectví ve velké míře ovlivnila chudoba a rodinné zázemí. Pokud byl člověk bez rodiny, byl neplnohodnotný, neměl žádná práva a ocitnul se na okraji společnosti. Takoví lidé se začali potulovat z místa na místo, neměli žádnou teritoriální příslušnost a živili se žebrotou. To byl v Rakousku-Uhersku první podnět k tomu, aby se stát začal zabývat místní příslušností k určité obci.

V roce 1863 byl vydán Domovský zákon, který uváděl podmínky, za kterých bylo možné se hlásit k příslušnosti určité obce. Byly založeny chudinské fondy, které zabezpečovaly méně majetným občanům určité sociální zázemí a byly financovány z nejrůznějších poplatků a pokut. Také majetní občané měli za povinnost podporovat obec v této činnosti.

Říšský obecní zákon z roku 1862 představoval právní základy veřejné chudinské péče. Na základě tohoto rámcového zákona byl v Čechách vydán zákon o obecních zřízeních v Čechách v r. 1864, pro Moravu v r. 1864 a pro Slezsko v r. 1863. Dále byl v roce 1868 v Čechách vydán zvláštní zemský chudinský zákon. Pomoc chudým poskytovaly také charitativní organizace a církve, takže o ně bylo dobře postaráno.

V druhé polovině 19. století se v Evropě začala rozšiřovat industrializace. Lidé se začali z venkova stěhovat za prací do měst, aby si zlepšili svou životní úroveň. V této době se začalo objevovat bezdomovectví, tak jak ho známe dnes. Město bylo považováno za zdroj blahobytu. Život v něm sliboval sociální a ekonomický vzestup a lepší podmínky ke vzdělávání. Počet obyvatel rostl a ve městech docházelo ke koncentraci praceschopných lidí. Po určité době se začaly objevovat potíže s nedostatkem odpovídajícího bydlení, potravin, vody a také pracovních příležitostí.

2.2 Bezdomovectví v České republice

Situace bezdomovectví v České republice byla značnou mírou ovlivněna tzv. komunistickým režimem v tehdejší Československu. Po jeho nastolení v únoru 1948

s budováním „socialistické společnosti“ bylo rozhodnuto o nové sociální politice. Soubor represivních opatření popíral základní práva a svobody. Právo na práci v té době nezaručovalo „právo“ tak, jak ho známe dnes podle Hlavy čtvrté o hospodářských, sociálních a kulturních právech v Listině základních práv a svobod, ale bylo povinností pracovat. Nepracující občan byl označen za občana žijícího „nepřijatelným způsobem života“ a byl trestně stíhán za příživnictví nebo byl umístěn do psychiatrické léčebny či jiného zařízení. Tímto způsobem byl zdánlivě potlačen výskyt zjevného bezdomovectví. Avšak problém tzv. skrytého bezdomovectví zde bezpochyby existoval, ale nezveřejňoval se, protože minulý režim se snažil skrývat sociální problémy. Šlo převážně o osoby, které nezaložily vlastní rodinu a nebydlely u rodičů, ale v podnikových ubytovnách.

Po listopadu 1989 nastala změna režimu. Došlo ke zrušení trestnosti příživnictví, zanikla povinnost pracovat, docházelo k propuštění a amnestování vězňů, docházelo k zahraniční migraci, privatizovaly se podniky a rušily se jejich podnikové ubytovny. Dále byla převedena garance povinného sociálního a zdravotního pojištění ze státu na zaměstnavatele a nakonec na samotné občany - krachující zaměstnavatelé nechávali své zaměstnance s dluhy na pojištění. V nových sociálně-ekonomických podmínkách byl kladen důraz na samostatnost a výkonnost jedince. Tyto společenské změny zasáhly obyvatelstvo nepřipravené na změnu životního stylu, a tak došlo k nárůstu a zviditelnění bezdomovectví.

Podle mého názoru, musel člověk tušit, co taková změna bude obnášet a stát mohl pomoci tím, že by dopomohl k ubytování osobám, které neměly kam jít, zaplatil by pojistné po krachu podniků a připravil by občany nějakým způsobem na to, co přijde. Nejenže by tímto usnadnil občanům přechod z jednoho režimu na druhý, ale také by se eliminoval nárůst počtu bezdomovců a zamezilo by se následným problémům, které tato skupina osob způsobuje.

3 Legislativní pozadí

Bezdomovectví není samo o sobě ošetřeno v právním řádu České republiky, avšak existují zákony a vyhlášky, které se této problematice dotýkají. Protože některé z nich jsou mnohdy obecné a nejsou určeny pro konkrétní skupinu osob, dají se obcházet a jsou tak v neprospěch bezdomovců.

3.1 Listina základních práv a svobod

K problematice bezdomovectví se vztahují následující:

Čl. 1: *Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.*

Čl. 3, odst. 1: *Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.*

Čl. 30, odst. 1: *Občané mají právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele.*

Čl. 30, odst. 2: *Každý, kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek.*

Čl. 31: *Každý má právo na ochranu zdraví. Občané mají na základě veřejného pojištění právo na bezplatnou zdravotní péči a na zdravotní pomůcky za podmínek, které stanoví zákon.*

Listina základních práv a svobod, jako součást ústavního pořádku České republiky, deklaruje přirozená základní lidská práva a svobody. Podle ní musí stát každému občanu umožnit účinně realizovat svá práva a své svobody. V praxi se však můžeme setkat i s porušováním těchto základních práv a svobod. A to velmi často.

V Listině základních práv a svobod je sice zaručeno právo na přiměřené hmotné zabezpečení a na pomoc nezbytnou k zajištění základních životních podmínek, ale pouze

velmi obecně – pojem základní životní podmínky není nijak specifikován. „Ústava České republiky ani žádný ústavní zákon výslovně nezaručuje právo na bydlení.“⁶

V 31. článku je uvedeno, že každý má právo na ochranu zdraví. Přitom je zdravotní péče pro lidi bez domova je téměř nedostupná. Nemají průkaz zdravotní pojišťovny a mnohdy ani žádné jiné doklady, protože se často stávají obětí trestných činů a doklady jim bývají ukradeny. „...zato mají dluhy na pojistném na zdravotní pojištění. Některé zdravotní pojišťovny odmítají těmto osobám uhradit zdravotní péči a není-li stav bezdomovce akutní, lékař ho často odmítne ošetřit.“⁷

Musím podotknout, že odmítnutím uhrazení zdravotní péče pacienta pojišťovnou se porušuje i čl. 1, který říká, že lidé jsou si rovni v důstojnosti a právech, a také čl. 3, odst. 1 – základní práva a svobody se zaručují všem bez jakýchkoliv rozdílů. Všeobecná deklarace lidských práv navíc zajišťuje každému člověku práva v titulu lidství. Nicméně v naší zemi se často setkáváme s jejich porušováním a neochotou je naplňovat.

3.2 Sociální zabezpečení

Zákon o sociálním zabezpečení (č. 100/1988 Sb., ve znění pozdějších předpisů) zajišťuje sociální zabezpečení všem občanům a zároveň je také jedinou právní normou v České republice, která vymezuje péči o občany, kteří potřebují zvláštní pomoc a občany společensky nepřizpůsobené.

Podmínky pro vznik a rozsah sociální pomoci (peněžité a věcné dávky sociální péče) stanoví zákon o sociální potřebnosti (č. 482/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Zkoumá se podrobně a komplexně sociální situace a zdravotní stav občana a jeho rodiny, přičemž její poskytnutí je plně závislé na rozhodnutí příslušných úředníků. V tomto případě hraje velkou roli i sympatie žadatele při vyřizování dávek a ochota úředníků jednat s takovou osobou. Sociální pomoc by měla být poskytována všem potřebným a to bez výjimky. V opačném případě se opět můžeme setkat s porušováním Listiny základních práv a svobod.

⁶ ŠTĚCHOVÁ, M., LUPTÁKOVÁ, M., KOPOLDOVÁ, B. *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. Praha: Vydavatelství KUFR s. r. o. , 2008, s. 7

⁷ PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P. *Bezdomovectví*. Praha: TRITON, 2008, s. 33

1. ledna 2007 nabylo účinnosti několik nových zákonů v oblasti sociální péče:

- Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách upravuje podmínky pro poskytování pomoci a podpory. Je zde zahrnuto sociální poradenství, služby sociální péče a sociální prevence. V oddílu 4 jsou upraveny jednotlivé služby sociální prevence: azylové domy, nízkoprahová denní centra, noclehárny, terénní programy, domy na půl cesty a služby sociální rehabilitace. Jednotlivé sociální služby budou rozebrány v kapitole 8 „Dostupná pomoc bezdomovcům“. Víceméně se jedná o jeden z mála zákonů, který se přímo dotýká problematiky bezdomovectví a alespoň nějakým způsobem zajišťuje této skupině osob pomoc.
- o sociálních službách upravuje podmínky pro poskytování pomoci a podpory. Je zde zahrnuto sociální poradenství, služby sociální péče a sociální prevence. V oddílu 4 jsou upraveny jednotlivé služby sociální prevence: azylové domy, nízkoprahová denní centra, noclehárny, terénní programy, domy na půl cesty a služby sociální rehabilitace. Jednotlivé sociální služby budou rozebrány v kapitole 8 „Dostupná pomoc bezdomovcům“. Víceméně se jedná o jeden z mála zákonů, který se přímo dotýká problematiky bezdomovectví a alespoň nějakým způsobem zajišťuje této skupině osob pomoc.
- Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. Tento zákon zavádí nové sociální dávky v systému pomoci v hmotné nouzi, a to příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádnou okamžitou pomoc. Při posuzování nároku na příspěvek na živobytí se bere v potaz možnost si zvýšit příjem vlastním přičiněním. Zákon tedy rozlišuje ty, kteří si hledají aktivně práci a ty „ostatní“ a motivuje uchazeče, aby si aktivně hledali práci a více se zajímali o svou sociální situaci.
- Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu. Životní minimum, které činí 3126Kč na jednotlivce, je minimální hranice příjmů k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb. Existenční minimum, činící 2020Kč, je minimální hranice určená za nezbytnou k přežití. Ani jedno z minim nezahrnuje náklady na bydlení.

Výše životního a existenčního minima by mohla být diskutabilní, protože obě tato minima se zdají být relativně nízká. Na ukázkou, jaké potraviny a jejich množství se dá nakoupit do hodnoty 1000 Kč, jsem sestavila tabulku akčních cen potravin, kterou naleznete v příloze č. 2. Z uvedených potravin se dá sestavit pestrý jídelníček na celý

měsíc pro člověka, který spotřebuje průměrné množství potravin. Kdybychom k tomuto seznamu připočetli ještě potraviny, které jsou nezbytné k vaření a nejsou na seznamu (koření, sůl, olej, aj.), pitnou vodu a věci nezbytné pro osobní hygienu (mýdlo, zubní pastu a kartáček, toaletní papír, aj.), tak zjistíme, že se ze životního nebo dokonce i z existenčního minima dá nějakým způsobem vyžít. Obě minima zajišťují přežití a při troše dobré vůle můžou sloužit jako odrazový můstek ze špatné sociální situace, ve které se bezdomovci nacházejí.

3.3 Zákonná úprava bydlení

Přístřeší nebo ubytování je nezbytné pro zajištění základních životních podmínek, které jsou zaručeny Listinou základních práv a svobod v čl. 30, odst. 2, v souladu s Mezinárodním paktem o hospodářských a kulturních právech, článek 11, odst. 1.

Veškeré souvislosti týkající se nájmu bytu a ochrany nájemního bydlení upravuje Občanský zákoník.⁸

Žádná zákonná úprava však nestanoví povinnost žádnému orgánu veřejné správy poskytnout bydlení nebo dopomoci k bydlení občanu, který vlastní byt ztratil nebo jej nikdy nezískal. Podle Listiny základních práv a svobod má každý právo na pomoc nezbytnou pro zajištění základních životních podmínek. I když tyto životní podmínky nejsou nijak blíže specifikovány, předpokládám, že bydlení by mělo být jednou z nich, protože bydlení patří k základním životním podmínkám každého z nás. Díky neexistenci potřebné zákonné úpravy se opět setkáváme s porušováním základních práv a svobod.

Státní opatření na podporu bydlení zahrnuje několik oblastí. Patří sem dotace obcím, okresním úřadům a vlastníkům domů, popřípadě i příspěvky stavebníkům. Tyto dotace slouží k podpoře výstavby a udržování bytového fondu a kvality bydlení. Jedním ze státních opatření na podporu bydlení je i příspěvek na bydlení, který je nárokovou dávkou státní sociální podpory a je vyplácen všem domácnostem s příjmem do 1,4 násobku životního minima, a to bez ohledu na to, v jakém bytě domácnost bydlí.⁹ Ačkoli by se na první pohled příspěvek na bydlení mohl zdát východiskem pro bezdomovce, má i svou slabou stránku. Jeho čerpání osobami využívající ubytování v azylovém domě, v noclehárnách a jiných zařízeních, není možné, byť by se jednalo o celou rodinu.

⁸ Zákon č. 40/1986 Sb., Občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů

⁹ Zákon č. 117/1995 Sb., O státní sociální podpoře

4 Ekonomické vlivy

4.1 Nezaměstnanost

Nezaměstnanost má nejen ekonomické důsledky (ztráta produkce, ztráta kvalifikovaných pracovníků), ale i sociální, jakými jsou například kriminalita, alkoholismus, rozpad rodin, narušení společenských vztahů, prohloubení společenských rozdílů a také i snížení bezpečnosti. Tyto sociální dopady jsou častými příčinami bezdomovectví a následně nejen problémem samotných bezdomovců, ale i ostatních lidí. Sociální důsledky se ještě více zesilují u dlouhodobě nezaměstnaných osob. Navíc dlouhodobě nezaměstnaní lidé po čase ztrácí schopnost pracovat. Nezaměstnanost se dá tedy považovat za jeden z hlavních faktorů způsobujících fenomén bezdomovectví a je zodpovědná za následky z toho plynoucí.

4.1.1 Typy nezaměstnanosti

Frikční nezaměstnanost

Tento typ nezaměstnanosti bývá často označován jako dobrovolná nezaměstnanost, ale nelze sem zařadit bezdomovce, kteří nepracují „dobrovolně“, kdy je potřeba brát ohled na jejich psychický stav. Frikčně nezaměstnaní buď dobrovolně opustili své zaměstnání a přestupují do jiného, mění své trvalé bydliště, ženy se vrací do práce po mateřské dovolené nebo vstupují do pracovního procesu poprvé (absolventi škol) či ztratili zaměstnání z důvodů technologických a vnitropodnikových organizačních změn.

Frikční nezaměstnanost tedy vzniká v důsledku neustálého pohybu lidí, očekává se aktivní hledání volných pracovních míst a po určité době se frikčně nezaměstnaní stávají zaměstnanými, což se u bezdomovců nedá předpokládat.

Strukturální nezaměstnanost

Strukturální nezaměstnanost se objevuje z důvodu nesouladu mezi nabídkou a poptávkou po pracovnících. Nesoulad vzniká v důsledku strukturálních změn v národním hospodářství, kdy dochází k úpadku určitých sektorů a na druhou stranu k rozmachu jiných, které vyžadují odlišné požadavky na kvalifikaci. Ztratí-li člověk zaměstnání

z tohoto důvodu a nemá dostatečné vzdělání a dostatečnou kvalifikaci na jinou pracovní pozici, může se stát dlouhodobě¹⁰ nezaměstnaným. V případě následných finančních a sociálních problémů může strukturální nezaměstnanost vést až k vyústění problému bezdomovectví, nebo k zesílení již stávajícího stavu.

Cyklická nezaměstnanost

Cyklická nezaměstnanost je zapříčiněna útlumem všech odvětví národního hospodářství a celková poptávka po pracovní síle je cyklicky snižena. Tento stav nastává zejména v období hospodářské recese nebo krize. Cyklická nezaměstnanost se zdá být vůči bezdomovcům nejzákeřnější – jejich nízké uplatnění na trhu práce se ještě více snižuje.

4.1.2 Možnost získání a udržení si práce

Pro bezdomovce je malá možnost, že by na trhu práce našli nějakou finančně zajímavou pracovní pozici, která by je v brzké době dostala ze situace, ve které se nachází. Zaměstnavatelé upřednostňují uchazeče s vhodným vzděláním, kvalifikací a praxí. Problémem je, že většina bezdomovců má nižší dosažené vzdělání.

Rovněž možnost uplatnění na kterékoliv jiné pracovní pozici je pro bezdomovce nízká. A to hned z několika důvodů. Zaměstnavatele zajímá, kde potenciální zaměstnanec bydlí. Uvede-li „Charita“ nebo „nádraží“, je malá pravděpodobnost, že by ho přijali do pracovního poměru.

První dojem na pracovním pohovoru hraje velkou roli. Když bezdomovce potkáváme na veřejném prostranství, mají na sobě staré a mnohdy také špinavé oblečení. Zřejmě ani nemohou dbát na dostatečnou hygienu. Na zaměstnavatele by zajisté dobrý dojem neudělali, kdyby takhle přišli na pracovní pohovor, kde uchazeči o pracovní pozici chodí čistí a ve slušném oblečení. Je možné, že by je ani nepustili do firmy, kde má pohovor probíhat. Kdyby se některému bezdomovci podařilo „dát do pořádku“ a dostal by práci, nemuselo by se mu podařit o sebe dbát, ať už finančních nebo z jakýchkoliv jiných důvodů a o práci by mohl opět brzy přijít. Ve tříměsíční zkušební době lze zrušit pracovní poměr ze strany zaměstnance nebo zaměstnavatele bez udání důvodu. Pokud by měl do práce denně dojíždět, hrají roli, hlavně ze začátku, omezené finanční prostředky, které by mohly dojíždění bránit a ztráta zaměstnání je opět nevyhnutelná.

¹⁰ Dlouhodobá nezaměstnanost se vyznačuje nezaměstnaností po dobu delší než 6 měsíců.

Ztráta dokladů nebo jejich odcizení je rovněž jedním z problémů, který stojí mezi bezdomovci a získáním pracovního místa. Bez dokladů bezdomovci nemůžou prokázat svou totožnost a tudíž nemohou být ani evidováni na úřadu práce jako uchazeči o zaměstnání.

Protože bezdomovci jsou většinou dlouhodobě nezaměstnaní, ztratili schopnost pracovat. Po celou dobu, kdy nepracovali, nemuseli nic dělat, téměř o nic se nemuseli starat a hlavní náplní jejich dne bylo lenošení. Osvojení pracovních návyků proto bývá zdlouhavé a často záleží na jednotlivci, jestli chce a nebo nechce svou situaci změnit. Některým lidem to vyhovuje. Proč by taky se měli stresovat s prací a učit se novým věcem, když můžou s kamarády popíjet na nádraží?

4.2 Finanční krize 2008/2009

Finanční krize začala v roce 2008 kvůli problémům na hypotečním trhu v USA v roce 2007, kdy hypoteční agentury Freddie Mac a Fannie Mae poskytovaly hypotéky i méně bonitním klientům. Se zvýšením úrokových sazeb a jiných nákladů začal narůstat počet opožděných plateb, které si majitel nemohl dovolit splácet, a tak přibývalo zadlužených nemovitostí. Došlo k oslabení růstu cen nemovitostí a následně jejich prudký pokles. Ztráty hypotečních agentur Freddie a Fannie se vyhouply až na 11 mld. dolarů. Po pádu dvou největších hypotečních bank začaly v USA skomírat i další finanční instituce.

Koncem roku 2008 došlo ve světě ke krizi reálné ekonomiky a začaly krachovat i podniky mimo finanční sektor.

V České republice má finanční krize vliv na vývoj makroekonomických údajů jako je zaměstnanost a růst hrubého domácího produktu. Stejně tak ovlivňuje vývoj trhů, přijetí společné měny euro aj.

Dopady finanční krize se dnes promítají v životě firem a posléze i jednotlivců. V Evropské unii zlikvidovaly přes 4 miliony pracovních míst, které v EU vznikla za posledních 10 let. V České republice provedly firmy opatření ke snížení vlivu krize v chodu podniku. Uskutečnily snížení mezd zaměstnanců, zavedení šrotovného na výrobky, změnu splátkového kalendáře úvěrů, zvýšení výdajů na marketing, snižování provozních nákladů, zkracování pracovního týdne, neplacené volno, rozvazování spolupráce s externími pracovníky, akvizici konkurenčních společností, zmrazování růstu platů, snižování počtu zaměstnanců, expanzi na nové trhy, vyplácení odstupného propuštěných zaměstnanců a změnu výrobního programu. Většina těchto opatření se dotkla i jednotlivců - lidé přicházeli o práci, docházelo a nadále dochází k růstu nezaměstnanosti, snížily se příjmy a životní úroveň.

V případě ztráty zaměstnání a finančních potíží, které lze řešit jen díky pravidelnému platu, člověk brzy přijde o střechu nad hlavou a dostane do začarovaného kruhu. Podle zdrojů¹¹ pomoc u Armády spásy na podzim roku 2008 začalo vyhledávat o pětinu více lidí než na podzim předchozího roku. Nicméně to byl pouze začátek. „Podle sociálních pracovníků se ale krize na ulici *skutečně* začala objevovat až na počátku roku

¹¹ HRABCOVÁ, L., FORRÓ, M. *Bezdomovců v Brně kvůli krizi přibylo*. Dostupné z URL: http://zlinsky.denik.cz/z_domova/bezdomovcu-v-brne-kvuli-krizi-pribylo20090730.html ze dne 31. 7. 2009

2009.“¹² („zdůraznila V.K.“) „A v budoucnosti může být tento problém ještě palčivější vzhledem deregulacím a dalšímu očekávanému nárůstu nezaměstnanosti.“¹³

„Podle analýz bývalého vládního týmu NERV a odborů se blíží další vlna bankrotů. Na rok 2010 NERV předpovídá až 0,5 % růst, Českomoravská komora odborových svazů naopak až 2 % propad.“¹⁴ („zdůraznila V.K.“) Má tedy i nadále docházet k nárůstu nezaměstnanosti.

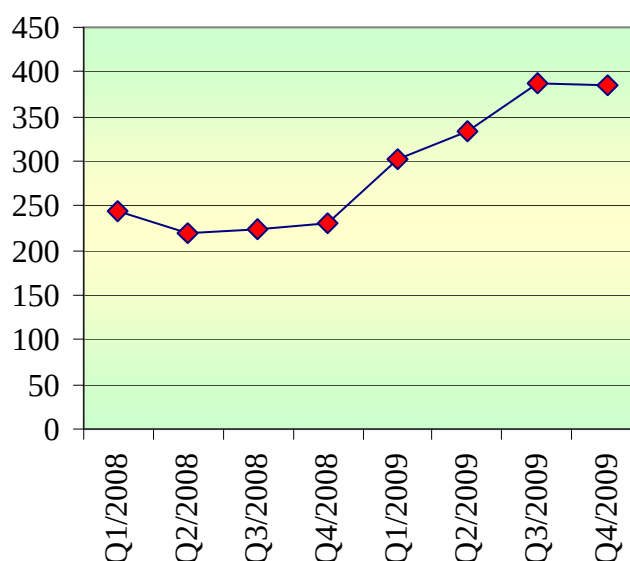
4.2.1 Vliv finanční krize na nezaměstnanost

Jak už bylo řečeno, nezaměstnanost, v tomto případě cyklická, se zvyšuje v období krize. Na ukázkou, že finanční krize má vliv na zaměstnanost uvádím následující tabulku průměrného počtu nezaměstnaných osob a graf pro lepší znázornění. Tyto údaje zobrazují nezaměstnanost v jednotlivých čtvrtletích v letech 2008 – 2009.

Tabulka č. 3 a graf č. 1: **Průměrný počet nezaměstnaných osob v ČR**

	počet nezaměstnaných v tis.
Q1/2008	243,8
Q2/2008	220,1
Q3/2008	224,5
Q4/2008	230,8
Q1/2009	302,8
Q2/2009	333,9
Q3/2009	387
Q4/2009	385

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Nezaměstnanost má bezpochyby velký vliv na nárůst počtu bezdomovců. V době, kdy se začal zvyšovat počet nezaměstnaných osob v důsledku finanční krize, se začal

¹² LUKŠOVÁ, B., HORÁK, M. Mráz a ekonomická krize, dva důvody, proč i v Brně přibývá bezdomovců. Dostupné z URL: http://brno.idnes.cz/brno-zpravy.asp?c=A091213_182137_brno_dmk ze dne 13. 12. 2009

¹³ HECZKOVÁ, E. Dopady kapitalismu: Bezdomovectví. Dostupné z URL: <http://www.blisty.cz/2005/10/31/art25561.html> ze dne 13. 10. 2005

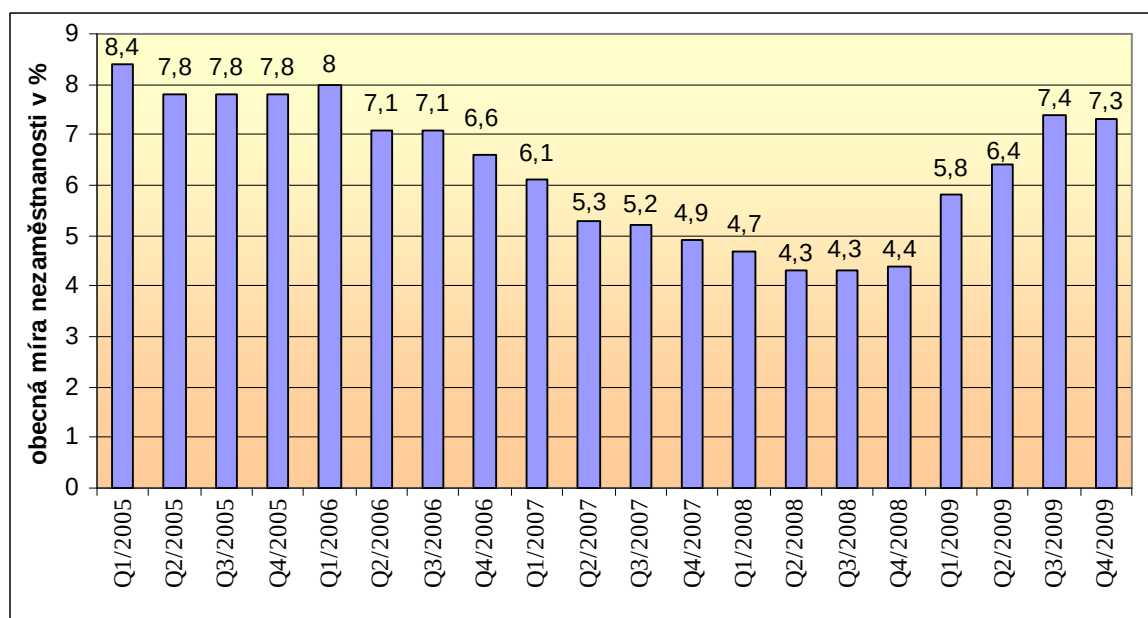
¹⁴ TOMAN, K. Česko čeká krušný podzim plný bankrotů a propouštění. Dostupné z URL: <http://aktualne.centrum.cz/ekonomika/penize/clanek.phtml?id=647957> ze dne 21. 9. 2009

zvyšovat i počet bezdomovců podle sociálních pracovníků z denního centra Diecézní charity Brno.¹⁵ S počtem nezaměstnaných osob se od počátku roku 2009 se rovněž začala zvyšovat obecná míra nezaměstnanosti. Podle ČSÚ¹⁶ byl ve 3. čtvrtletí 2009 meziroční vzestup nezaměstnanosti dokonce historicky nejvyšší.

Ovšem otázkou je, zda-li současná situace nezaměstnanosti ovlivnila stav bezdomovectví, protože poměrně vysoká obecná míra nezaměstnanosti byla již v letech 2005 – 2006.

Pro srovnání situace obecné míry nezaměstnanosti za posledních pět let uvádím následující tabulku.

Graf č. 2: **Obecná míra nezaměstnanosti v letech 2005 – 2009**

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Pro to, aby se člověk neuplatnil na trhu práce a následně ztratil svůj majetek z finančních důvodů a skončil na ulici v pozici bezdomovce, potřebuje určitý čas. O byt člověk nepřijde hned, jakmile ztratí zaměstnání. Zásadně nesouhlasím s výrokem sociálních pracovníků brněnské Charity. Fakt, že se docházelo k nárůstu počtu

¹⁵ LUKŠOVÁ, B., HORÁK, M. *Mráz a ekonomická krize, dva důvody, proč i v Brně přibývá bezdomovců*. Dostupné z URL: http://brno.idnes.cz/brno-zpravy.asp?c=A091213_182137_brno_dmk ze dne 13. 12. 2009

¹⁶ ČSÚ. *Historicky nejvyšší meziroční vzestup nezaměstnanosti*. Dostupné z URL: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/czam110409.doc> ze dne 14. 11. 2009

bezdomovců spolu se zvyšující se nezaměstnaností, je spíše náhoda a nemůžeme to přisuzovat přímo dopadům finanční krize. Podle údajů z tabulky jsem zjistila, že člověk potřebuje asi dva roky, aby kvůli nezaměstnanosti skončil v pozici bezdomovce, takže kolem roku 2012 můžeme očekávat další nárůst lidí bez domova.

Prognóza vzrůstu míry nezaměstnanosti na rok 2010 se podle lednových údajů MPSV¹⁷ naplňuje. K 31. lednu 2010 se počet nezaměstnaných zvýšil na 574 226 lidí a míra nezaměstnanosti dosáhla 9,8 %.

¹⁷ MPSV *Míra nezaměstnanosti byla v lednu 9,8 %*. Dostupné z URL: <http://www.mpsv.cz/cs/8249>

5 Sociologické údaje o bezdomovcích v České republice

Sčítání bezdomovců se v České republice běžně neprovádí. Počet bezdomovců byl zjištěn pouze v dvou našich největších městech. V Praze bylo sčítání provedeno v roce 2004 s výsledkem 3 096 zjevných bezdomovců. V Brně proběhlo v roce 2006 a bylo napočítáno 1179 osob bez domova. I tato dvě zjištění se dají pokládat za neúplná.

Přesný počet bezdomovců v celé České republice tedy není znám, vychází se pouze z odhadů. „Podle Českého Helsinského výboru žije v České republice přibližně 100 tisíc a odhaduje se, že každým rokem přibývá 10 % nových bezdomovců.“¹⁸

Kdyby se sčítání bezdomovců provádělo a byl by znám jejich přesnější počet, mohl by se sledovat vývoj počtu bezdomovců a jejich struktury v závislosti na dění v ekonomické a společenské sféře. Získal by se tím celkový přehled o bezdomovectví v České republice a v případě prognóz příchodu určité situace, která nejvíce ovlivňuje počet bezdomovců, by se dala včas připravit opatření, aby k nárůstu počtu lidí bez domova nedocházelo. Sčítání bezdomovců by bylo určitě levnější záležitostí než vyplácení sociálních dávek a zřizování dalších azylových domů, nocleháren, nízkoprahových denních center a jiných podobných zařízení pro bezdomovce. Ušetřené peníze by mohly být využity na jiné účely a ostatní občané by ocenili, kdyby v ulicích měst nepřibývalo dalších bezdomovců.

Podle zprávy organizace FEANTSA¹⁹ z roku 2007, ženy tvoří v České republice 10-15 % bezdomovců. Je to menší procentuální podíl než je například v USA, kde je to celých 25 %.

Invalidní důchodci tvoří 25 % českých bezdomovců, cca 25 % bezdomovců má zkušenost s dětským domovem, 15 % s psychiatrickou léčebnou a 35 % s vězením.

¹⁸ HECZKOVÁ, E. *Dopady kapitalismu: Bezdomovectví*. Dostupné z URL: <http://www.blisty.cz/2005/10/31/art25561.html> ze dne 31.10. 2005

¹⁹ FEANTSA *National Report Czech Republic – Annual Theme 2007*. Dostupné u URL: http://feantsa.horus.be/files/Employment_annual_theme/Annual_theme_documents/National%20reports/Czech_republic_empl_report_2007_CZ.pdf, 2007, s. 2-3

Podle stejného zdroje věková struktura českých bezdomovců vypadá následovně:

- 4 % bezdomovců jsou ve věku 0–18 let
- 9 % ve věku 19–25 let
- 19 % ve věku 26–40 let
- 28 % ve věku 41–50 let
- 25 % ve věku 51–62 let
- 15 % bezdomovců je starších než 62 let

Nejvyšší dosažené vzdělání je podle zprávy organizace FEANTSA následující:

- 34 % bezdomovců je vyučeno
- 30 % má základní vzdělání
- 7 % středoškolské s maturitou
- 6 % středoškolské bez maturity
- 1 % vyšší než středoškolské vzdělání
- 1 % nedokončené základní vzdělání
- 21 % nebylo vzdělání zjištěno

Podle uvedených údajů je pravděpodobně příčinou bezdomovectví v České republice neuplatnění se na trhu práce. Svědčí o tom nízké vzdělání většiny bezdomovců v kombinaci s jejich produktivním věkem, pokud sem nezapočítáváme invalidní důchodce. Existují pracovní místa pro uchazeče s nižším vzděláním, ale ta jsou většinou podmíněna určitou kvalifikací a praxí. Zajímavým ukazatelem je, že 50 % bezdomovců má zkušenosti s psychiatrickou léčebnou nebo vězením – může tak docházet k diskriminaci na trhu práce.

6 Problémy bezdomovců

Již samotné slovo „bezdomovec“ označuje největší problém těchto lidí – ztrátu domova. Nemají kde přespávat a nebo přespávají v provizorních přístřešcích. Chybí jim rodinné zázemí a mnozí z nich trpí osamělostí. K tomu se přidává ještě mnoho dalších potíží.

6.1 Ztráta a odcizení dokladů

Nepředpokládám, že se bezdomovci starají o to, aby měli naprosto všechny doklady v pořádku, ale jistě chtějí mít alespoň občanský průkaz. Problém nastává, když se stanou obětí drobné kriminality. A to se stává často. Pachatelé jim, kromě toho mála co mají, na přihoršení odcizí také doklady.

Když na to přijde, vyřizování nových dokladů bývá pro bezdomovce oříškem. Trpí strachem z úřadů kvůli aroganci a opovrhováním některých úředníků, tak si bez pomoci sociálních pracovníků ani o nové doklady neřádají. Navíc obnova dokladů bývá zdoluhavá.

Všechno začíná nahlášením ztráty, odcizení, poškození nebo zničení občanského průkazu na obecním úřadu s rozšířenou působností nebo na policii. Potom lze ihned požádat o vydání nového OP.

K vyplněné žádosti o vydání nového občanského průkazu je občan povinen předložit:

- rodný list nebo rodný a křestní list
- 1 fotografii, pokud současně žádá i o OP typu BLESK další 2 fotografie
- doklad o rodném čísle, jestliže není rodné číslo uvedeno na jiném předkládaném dokladu
- potvrzení o občanském průkazu
- popřípadě další doklady osvědčující skutečnosti, o nichž se do občanského průkazu zapisují údaje na žádost občana - rodné listy dětí, diplomy atp.

Žádost o nový občanský průkaz se podává do 15ti dnů od ohlášení jeho ztráty, odcizení, poškození nebo zničení. Občanský průkaz je zpravidla vydán do 30ti dnů od

předložení všech potřebných dokladů.

Při vyřizování občanského průkazu se u bezdomovců objevují další problémy. Jedním z nich je finanční záležitost Vyřízení nového občanského průkazu je zpoplatněno 100 Kč a fotografie také něco stojí.

Většina bezdomovců nemá nárok na sociální dávky a podporu v nezaměstnanosti, protože ty jsou vázány na trvalé bydliště a kvůli odcizení dokladů nejsou schopni své trvalé bydliště prokázat, ať už skutečné nebo fiktivní. Kvůli tomu se ani potencionální uchazeči o zaměstnání nemůžou registrovat na úřadu práce.

6.2 Zdravotní stav

„Skoro 90 % českých bezdomovců trpí nějakou chorobou či postižením.“²⁰ Příčinou je jejich složitá životní situace, pokud se nejedná o postižení z dětství (epilepsie, dětská mozková obrna, encefalitida, hyperaktivita aj.) nebo postižení získané během života, které se prohlubuje v důsledku nedostatku peněz a chudoby a nakonec přivede člověka do postavení bezdomovce.

Kvůli své životní situaci se bezdomovci nemůžou řídit správnou životosprávou a pečovat o své zdraví. Sice pobývají často venku, což je výborné pro zdravý životní styl, ale dlouhodobý pobyt v chladném prostředí může mít opačné, ba i fatální účinky. Pro organismus je nezbytný dobrý spánek ve vhodných podmínkách. Životní podmínky bezdomovců jim to většinou nedovolí. Pokud nemají možnost spávat v ubytovnách nebo v lepším případě u příbuzných, musí přespávat v neadekvátních podmínkách v nejrůznějších přístřešcích nebo dokonce na veřejném prostranství. V zimě tak každý rok umrzne venku několik bezdomovců.

Zdravou a vyváženou stravu pětkrát denně si také nemohou dovolit. Musí si kupovat levné jídlo a nemůžou si ho dopřát ani tak často, jak by měli. Někdy se musí kvůli přežití žít i zbytky.

Navíc životní podmínky bezdomovců jim nedovolí dodržovat často ani základní hygienické zásady. Díky vlivům počasí, které oslabují imunitu, obzvláště na podzim a v zimě a jejich nezdravému životnímu stylu, kdy je tělo už oslabené, bezdomovci rychleji onemocní nemocemi dýchacích cest než je tomu u ostatních lidí. Léčení je zdlouhavé,

²⁰ ŽÁKOVÁ, M. *Bezdomovectví – charakteristika*. Dostupné z URL: <http://www.icm.cz/bezdomovectvi-charakteristika> ze dne 18. 8. 2009

protože k tomu nemají vhodné podmínky. Rovněž výskyt kožních chorob je běžný kvůli nedodržování hygienických podmínek.

6.3 Pojištění

Ze zákona musí být všichni občané České republiky zdravotně pojištěni, tudíž i bezdomovci. Problémem je, že často kvůli již zmíněné ztrátě nebo odcizení dokladů nemůžou prokázat u jaké zdravotní pojišťovny jsou pojištěni. Ale tohle není jedinou nesnází, která plyne bezdomovcům z pojištění.

Pokud jsou registrováni na úřadu práce jako uchazeči o zaměstnání, pojištění za ně platí stát. Jestliže nejsou registrováni a nemají ani práci, pojištění neplatí – vždyť nemají z čeho. V případě příležitostných zaměstnání a jejich střídání platí pojištění nepravidelně. Vstoupí-li do zákonného pracovně-právního vztahu, většinou se jedná o dohodu o provedení práce – z toho nevyplývá zaměstnavateli platit zdravotní pojištění. Ve všech případech jim tak vznikají dluhy na pojistném. Pak záleží na ochotě lékaře, jestli takového občana ošetří, protože zdravotní pojišťovna může odmítnout úhradu nebo i po měsících může požadovat vrácení této úhrady.

Podle Listiny základních práv a svobod má každý právo na ochranu zdraví. S neochotou lékaře danou osobu ošetřit se opět setkáváme s jejím porušováním. Jeden smutný případ se stal v lednu 2007, kdy lékařka ve Fakultní nemocnici Olomouc nepomohla bezdomovci, kterého na příjem opakovaně přivezla policie. Muž trpící rozsáhlým zánětem plic později před bránou areálu zemřel. I když se jednalo o akutní případ, lékařka nebyla ochotna muže ošetřit.

6.4 Alkoholismus a drogová závislost

Na ulicích, nádražích, parcích a jiných veřejných místech můžeme zpozorovat bezdomovce pod vlivem alkoholu nebo omamných látek. V zimě se převážně stahují do nádražních hal, kde cestující obtěžují nepříjemným zápachem a nepořádkem.

České dráhy proto zajistili mobilní hlídky bezpečnostních agentur, které mohou bezdomovce z nádraží vykázat. Ve spoustě měst zajíždějí na nádraží i hlídky městské policie.

Jestliže na nádraží bezdomovci obtěžují cestující, jejich vykazování z tohoto prostoru je správné. Existují nízkoprahová denní centra, kde se můžou ohřát a najít potřebné zázemí. Ovšem pokud nebudou pod vlivem alkoholu nebo omamných látek. To by je mělo donutit se nad sebou zamyslet a rozumným způsobem řešit svou situaci a ne utápět problémy v alkoholu.

6.5 Kriminalita

6.5.1 Bezdomovci jako pachatelé

Kvůli obživě mají bezdomovci sklony se stát pachateli drobné kriminality. Avšak kvůli svému narušenému psychickému stavu nejsou schopni větší kriminální akce nebo organizovaného zločinu.

Mezi bezdomovci se nacházejí propuštění vězni a také pachatelé trestných činů, kteří doposud nebyli potrestáni. U takových osob je tudíž větší pravděpodobnost, že nějaký trestný čin spáchají.

Po propuštění z vězení zpravidla člověk ztratí přízeň svých nejbližších, nemá kam jít a nemá potřebné finanční prostředky. Kdyby se takový jedinec ucházel o volné pracovní místo, musí také například uvést, že posledních pět let nepracoval, protože byl ve výkonu trestu. Každý zaměstnavatel dá určitě přednost uchazečům s čistým rejstříkem trestů.

6.5.2 Bezdomovci jako oběti

Nejenže bezdomovci jsou pachateli trestných činů a přestupků, ale taktéž se stávají oběťmi, a to dokonce častěji než bydlící populace. Nejvíce jsou útoku vystaveni ti, kteří přespávají na veřejných místech. Častým pachatelem útoků je policie, která v incidentech s bezdomovci používá nepřiměřené násilí. Z jednoho takového činu v květnu 2004 v Praze usvědčily policisty kamery a mikrofony na Hlavním nádraží. Policisté způsobují obětem specifická zranění. Obuškem je bijí přes paty, chodidla, kotníky a holeně, čímž jim zkomplikují pohyb na dlouhou dobu. Dalšími násilníky bývají organizované skupiny mladých, ale také příslušníci národnostních a etnických menšin. V neposlední řadě se vůči nim chová nehezky i široká veřejnost. Jsou známy případy, kdy lidé za chladného počasí, nebo dokonce i za mrazu, vylili kbelík vody na bezdomovce. Existují však i brutálnější

případy, kdy skupiny převážně podnapilých jedinců vyhledávají bezdomovce a jiné osoby na dně společnosti. Útočí na ně nebo je podpalují.

Jeden z brutálních případů útoku na bezdomovce se odehrál v noci na 30. prosince 2008, kdy v Ostravě jednadvacetiletý útočník ubodal bezdomovce a okradl ho o občanský průkaz, platební kartu a asi 300 korun v hotovosti. Důvodem útoku prý byly peníze.

Nejedná se o ojedinělé případy. Podle průzkumu²¹ bylo napadeno celkem 61 (38,8 %) zkoumaných jedinců. Z nich 27 (44 %) osob případ oznámilo policii a 19 (31%) osob záležitost oznámilo pouze v některých případech. Patnáct (25 %) postižených případ nenahlásilo vůbec.

6.6 Negativní vztah „slušných“ občanů

Negativní vztah nás „slušných“ občanů je bezpochyby jedním ze závažných problémů bezdomovců. Naše reakce na jejich přítomnost a názory na ně jim zajisté ubírají na sebevědomí.

O negativním vztahu vypovídají i odpovědi na anketní otázku: „Myslíte si, že oni sami dělají něco pro to, aby si pomohli?“ Otázka byla myšlena ve smyslu jestli vyhledávají aktivně práci a jestli se snaží ze své situace nějakým způsobem dostat. Ze 30 respondentů 22 odpovědělo, že ne. Pouze 3 respondenti věří, že bezdomovci něco pro to dělají. Zbývajících 5 odpovědělo ano i ne. Na otázku proč se přiklání k možnosti „ano i ne“, odpovídali, že záleží na individuích, někteří se snaží, jiní zase ne. Přímo ukázkový názor na bezdomovce je následující příspěvek.

Nemyslím si, že hledají práci, ale pomáhají si žebráním a tím, že někde něco ukradnou. Ještě sbírají kovy, které ve sběrně prodají a za peníze si koupí alkohol.

Žena, 36 let

Nejsou to pouze odpovědi na anketu, které vypovídají o negativním vztahu k těmto osobám. Svědčí o tom i neochota občanů odpovídat na anketní otázky týkající se bezdomovectví. Celkem sedmnáct osob odmítlo odpovídat na tyto otázky. Z toho byli tři občané z Hodonína a čtrnáct z Olomouce. Takový počet to zajisté dokazuje. Na důvody jsem se jich neptala a sami je nesdělovali. Pouze jeden muž z Hodonína řekl, že s nimi má špatné zkušenosti.

²¹ ŠTĚCHOVÁ, M., LUPTÁKOVÁ, M., KOPOLDOVÁ, B. *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. Praha: Vydavatelství KUFR s. r. o. , 2008, s. 52

7 Ze života bezdomovců

Život na ulici s sebou přináší spoustu problémů, ale zrovna tak problémy přivádí lidi na ulici. Pro lepší pochopení životní situace bezdomovců a jejich problémů uvádím dva rozdílné životní příběhy dvou mužů z Prahy, bývalých klientů Charity.

Prvním příběhem²² je osud dnes již 43letého muže. Je nejstarší ze tří dětí. V osmi letech ho rodiče z neznámých důvodů dali do dětského domova. V patnácti letech se vrátil k rodičům. Když mu bylo šestnáct, jel s kamarády na výlet. Auto havarovalo. Tři spolupasažéři zemřeli, on byl těžce raněn a dodnes trpí následky – posttraumatickou epilepsií. Po návratu z nemocnice ho otec vyhodil z domu a on se poprvé ocitnul na ulici.

Živil se krádežemi, především v chatových osadách. Byl celkem 13x trestán a ve svých 35ti letech byl propuštěn ze svého posledního výkonu trestu. Dohromady za mřížemi strávil více než 15 let, převážně za majetkovou trestnou činnost.

Alkohol nikdy moc nepil, zhruba tak jedno pivo denně. Fetoval přibližně do svých 23 let.

Má dvě děti - 22letá dvojčata, která nikdy neviděl. S bývalou partnerkou žil pouze rok, pak šel do vězení.

Zásadním převratem v jeho životě bylo, když mu soudkyně, která měla jeho případ na starosti, uvěřila, že se chce polepšit. Místo vězení dostal alternativní trest – 400 hodin veřejně prospěšných prací. Bylo to poprvé, kdy od někoho získal důvěru a taky ji nechtěl ztratit. Od té doby nikdy nic neukradl. Snažil se a chtěl se ze své situace dostat. Pomoc mu poskytli rovněž sociální pracovníci Charity a šéf Nového prostoru.

Dnes žije na jihu Moravy se svou současnou partnerkou a jejich tříletým dítětem.

Příběh²³ čtyřiapadesátiletého muže je vcelku odlišný. Vyrůstal v úplné rodině, vyučil se zedníkem a poté pracoval v jedné velké stavební firmě. Oženil se a stal se otcem dvou synů. Po pracovním úraze v 30ti letech mu byl přiznán částečný invalidní důchod, od té doby nepracoval. Když se asi před osmi lety rozvedl, přenechal byt manželce. Zdědil domek po svých rodičích, prodal ho a peníze rychle prohospodařil. Ocitnul se na ulici bez prostředků.

²² ŠTĚCHOVÁ, M., LUPTÁKOVÁ, M., KOPOLDOVÁ, B. *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. Praha: Vydavatelství KUFR s. r. o. , 2008, s. 73 - 74

²³ PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P. *Bezdomovectví*. Praha: TRITON, 2008, s. 85 - 87

Špinavý a zanedbaný pobýval na vlakovém nádraží, odkud ho zaměstnanci pravidelně vyváděli. V zimě roku 2006 náměstek přednosta stanice požádal o pomoc sociálního pracovníka, který ho přiměl k návštěvě noclehárny. Tam s ním byly problémy, nedokázal a nechtěl dodržovat pravidla noclehárny. V době, kdy se mu vyřizoval občanský průkaz a kdy správa sociálního zabezpečení obnovila zasílání důchodu na adresu azylového domu, se tento muž rozhodl ukončit tamější pobyt.

S rodinou se nestýká a neudrhuje s ní kontakty. Je silný kuřák, nadmíru požívá tvrdý alkohol a jeho zdravotní stav je špatný. Trpí nemocí jater a Parkinsonovou chorobou.

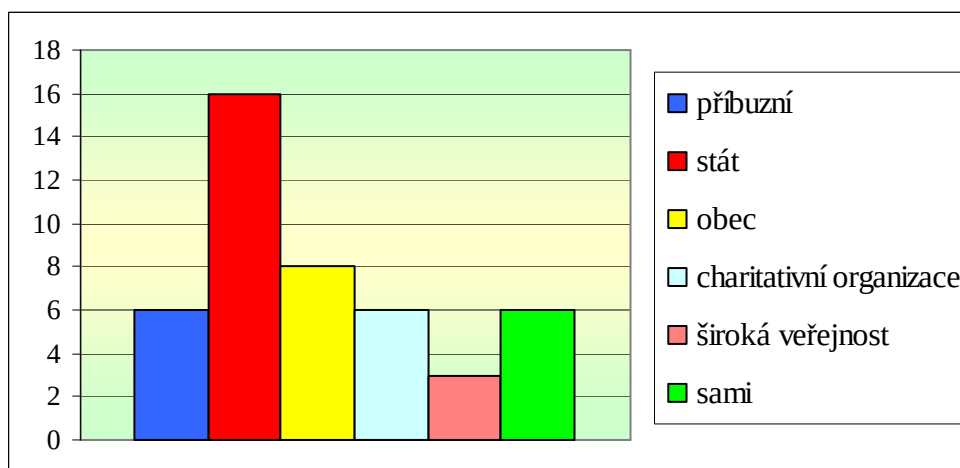
Po odchodu z noclehárny se „ubytoval“ pod mostem na hlavním tahu z města, kde živoří v zapáchající hromadě odpadků, hnilých potravin a vlastních výkalů. O možnosti návratu do noclehárny nechce ani slyšet.

Šťastný konec muže z prvního příběhu je důkazem, že když se člověk snaží a chce se dostat ze své situace, s pomocí má šanci to zvládnout. Podle ankety je 19 z 30 spoluobčanů přesvědčeno, že bezdomovci mají šanci se ze své situace dostat. Záleží jen na nich, co chtějí, protože dostupná pomoc existuje.

8 Dostupná pomoc bezdomovcům

V následující části vycházím z ankety.²⁴ Podle nejčastějších odpovědí respondentů je každá část rozebrána jakým způsobem se podílí na pomoci bezdomovcům.

Graf č. 3: Kdo by měl řešit problém bezdomovectví?

8.1 Stát

Nejčastěji uváděným názorem, kdo by měl problém bezdomovectví řešit, byl stát. V současné době stát poskytuje pomoc bezdomovcům podle zákona o pomoci v hmotné nouzi (§ 2, odst. 6 zákona 111/2006 Sb.), zákona o životním a existenčním minimu (Zákon č. 110/2006 Sb.), a zákona o sociálních službách (§ 92, pís. b) zákona 108/2006 Sb.). Zákonné prostředí již bylo podrobněji rozebráno v kapitole 3. *Legislativní pozadí.*

Nicméně stát sám o sobě může bezdomovcům pomoci málo, protože poskytuje pomoc pouze v podobě zákonů.

V případě finanční pomoci se dá vždy najít nějaký háček, který by ji bezdomovcům znemožnil. Vyplacení příspěvků systému státní sociální podpory a sociální pomoci je podmíněno trvalým bydlištěm vlastníka a jejich čerpání osobami využívající ubytování v azylovém domě, v noclehárnách a jiných zařízeních není možné. Státní příspěvek na bydlení je navíc vázán na stálé zaměstnání či registraci na úřadu práce, osobní doklady, placení nájemného v předchozím období apod. Doprovodný zákon sociálního zabezpečení

²⁴ Ze šesti možností si mohli respondenti zvolit libovolný počet.

o sociální potřebnosti umožňuje občanům, kterým hrozí vážná újma na zdraví, poskytnutí pomoci. Její poskytnutí je však závislé plně na vlastním rozhodnutí příslušných zaměstnanců státních organizací.

Na jednu stranu je to značně znevýhodňující, na druhou stranu by mohlo docházet ke zneužívání dávek systému státní sociální podpory a sociální pomoci. Za peníze by si bezdomovci mohli kupovat alkohol, cigarety a jiné návykové látky namísto toho, aby je využili k potřebným účelům. Ubytování v azylovém domě nebo v noclehárně není pro jednotlivce drahé, mnohem dražší by bylo mít svůj byt. Takže usuzuji, že se v celku jedná o rozumné řešení.

Co se týče životního a existenčního minima, k podání žádosti je zapotřebí přinést vyplněné formuláře žádostí a další potvrzení a doklady prokazující nárok na dávky pomoci v hmotné nouzi, občanský průkaz a průkaz povolení pobytu pro cizince. Většina bezdomovců právě ani tyto dávky nedostane, protože mají strach z jednání s úřady a možné ignorance úředníků nebo jim chybí potřebné doklady.

Kromě finanční pomoci stát poskytuje i nefinanční pomoc a podporu pro lidi v nouzi. Upravuje ji zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Tento zákon jednak specifikuje okruh klientů, kterým by měl daný typ služby být poskytován a jednak rozšiřuje tři obecné druhy sociálních služeb:

Sociální poradenství má sloužit k získávání informací k možnému řešení nepříznivé situace klientů. Vedle základního poradenství probíhá i odborné sociální poradenství zaměřené na potřeby jednotlivých skupin klientů. Na bezplatné sociální poradenství má nárok každá osoba.

Služby sociální péče mají za úkol umožnit klientům zapojení do běžného života ve společnosti. Jednotlivé typy aktivit a institucí poskytují časově omezené služby terénní, ambulantní a/nebo pobytové povahy.

Služby sociální prevence by měli zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy. Cílem těchto služeb je napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů. Jednotlivé služby sociální prevence jsou azylové domy, nízkoprahová denní centra, noclehárny, terénní programy, domy na půl cesty a služby sociální rehabilitace.

Informace o sociálních službách a jejich poskytování lze získat např. na městských, případně obecních nebo krajských úřadech (odbory sociálních věcí), v občanských nebo jiných specializovaných poradnách anebo přímo u poskytovatelů sociálních služeb, kterými jsou obce a kraje, státní neziskové organizace a fyzické osoby a ministerstvo práce a sociálních věcí.

8.2 Obce

Obce, jako základní územní společenství občanů a kraje, mají obecně povinnost pečovat o všestranný rozvoj občanů.²⁵ Dbají na vytváření vhodných podmínek pro rozvoj sociálních služeb zjišťováním skutečných potřeb lidí a zdrojů k jejich uspokojení. Bezdomovcům pomáhají tím, že zřizují organizace poskytující sociální služby.

Podle ankety jsou obce druhou nejuváděnější variantou, ale řešení problematiky bezdomovectví nemůže být záležitostí pouze jednoho sektoru. Významné je zapojení neziskových organizací a církve. Jednak mají tradiční zkušenosti s pomocí sociálně vyloučeným skupinám osob, jednak mají přehled o stavu bezdomovectví v dané obci, protože díky nim se dají udělat odhady počtu bezdomovců a zjištění jejich potřeb.

8.3 Služby a sociální zařízení pro bezdomovce

Sociální služby jsou poskytovány společensky znevýhodněným lidem a bezdomovci jsou hojně využívány. Cílem těchto služeb je zlepšit kvalitu jejich života, případně je začlenit do společnosti nebo společnost chránit před riziky, které plynou z přítomnosti těchto lidí. Myslím si, že se jedná o užitečné služby, v naší zemi také jediné, které mají snahu pomoci této skupině osob, ale je zde riziko zneužití lidmi, kteří jsou líní řešit svou životní situaci a raději nechají o sebe postarat. Proto většina zařízení poskytující sociální služby mají určité podmínky, za kterých je možno těchto služeb využívat.

Poskytovatelé sociálních služeb a zřizovatelé sociálních zařízení jsou převážně charitativní a neziskové organizace.

²⁵ Stanovuje Ústava, zákon o obcích.

8.3.1 Nízkoprahové denní centrum

Nízkoprahové denní centrum je sociální zařízení pro osoby, které žijí na ulici nebo jsou ohroženy vznikem bezdomovectví či sociálním vyloučením. Centrum poskytuje denní útočiště, kde si klienti mohou odpočinout a najíst se za symbolickou cenu. V některých centrech bývá k dispozici i kuchyňka, kde si klienti mohou připravit vlastní jídlo. Nízkoprahová denní centra poskytují určité hygienické zázemí. Zajištěny jsou podmínky pro osobní hygienu, celkovou hygienu těla a některá denní centra též umožňují klientům praní a žehlení prádla. Ke standardním službám centra patří materiální pomoc, kde klient dostane ošacení a obuv buď zdarma nebo za nízkou cenu.

Pracovníci poskytují podporu při změně nepříznivé životní situace, poradenství, podávají informace, zprostředkovávají zaměstnání a další pomoc, má-li klient o ni zájem, pomáhají při vyřizování běžných záležitostí a uplatňování práv, při obnovení nebo upevnění kontaktu s rodinou a při dalších aktivitách směřujících k návratu do společnosti.

Vstup je povolen každému člověku bez domova, který potřebuje náležitou pomoc, ale pouze pokud není pod vlivem alkoholu, omamných látek, nechová-li se agresivně a nebo netrpí infekčním onemocněním. S každým nově příchozím klientem je veden řízený pohovor a následně je seznámen s vnitřním řádem a nabídkou služeb denního centra, se svými právy a povinnostmi.

8.3.2 Azylové domy

Azylové domy poskytují ubytování a komplexní pomoc k návratu do společnosti osobám, které se ocitly v těžké sociální situaci a jsou ochotny usilovat o změnu své životní situace. Měly by sloužit jako tzv. odrazový můstek.

Azylové domy začaly vznikat především po roce 1990, nicméně ve velkých městech existovali už dříve. V některých případech je jejich provozovatelem obec, ale většinou jsou to neziskové a charitativní organizace. Peníze na jejich provoz jsou získávány ze státního rozpočtu a od krajského nebo obecního úřadu.

Základní činnosti při poskytování sociální služby se v azylových domech zajišťují v rozsahu úkonů dle ustanovení § 22 vyhlášky č. 505/2006Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

Azylové domy jsou určeny pro muže, ženy a matky s dětmi. V České republice jsou nejčastější azylové domy pro muže a nachází se v téměř každém okresním městě.

Ubytování je zde poskytováno na přechodnou dobu od několika týdnů až měsíců.

Cena ubytování je maximálně 100 Kč denně, nebo jde-li o rodinu s nezletilými dětmi 70 Kč denně za dospělou osobu a 40 Kč denně za dítě a úhrada stravy může být vyžadována maximálně do výše 150 Kč denně za celodenní stravu v rozsahu minimálně 3 hlavních jídel, nebo 75 Kč za oběd.²⁶

Bydlení v azylovém domě se podobá bydlení v ubytovně, rozdíl je v nižší ceně ubytování a neustálé dispozici sociálních pracovníků, kteří se snaží řešit problémy svých klientů. Za účelem pomoci komunikují sociální pracovníci s příbuznými klienta, s institucemi a popřípadě i se zaměstnavateli.

Klient má možnost připravovat si jídlo v kuchyňce, prát prádlo v pračce, trávit čas s ostatními klienty ve společenské místnosti vybavené televizí, počítačem s internetem, knihovnou, aj. V azylovém domě musí být rovněž místnost, kde můžou klienti přijímat návštěvu osob neubytovaných v příslušném azylovém domě.

Od klienta se očekává dodržování vnitřního řádu, snaha o postavení se na vlastní nohy, zájem o naplňování cílů individuálního plánu péče sestaveného za pomoci sociálního pracovníka a finanční spoluúčast na hrazení pobytu. Z těchto důvodů je zde menší možnost zneužití služby. Klienty navíc nutí neustále řešit svou situaci, proto si myslím, že se jedná o jednu z nejefektivnějších služeb pro bezdomovce.

8.3.3 Noclehárny

Noclehárny na rozdíl od azylových domů poskytují ubytování pouze na jednu noc, mají nižší práh a na klienta jsou kladeny nižší nároky. Zpravidla se jedná o velkou místnost s mnoha lůžky. Klient z noclehárny časně ráno odchází a může se vrátit zase večer. Díky znemožnění celodenního pobytu získá čas k řešení své sociální situace, jinak by ho mohl prolonošit. Noclehárny vyhovují lidem, kteří by nebyli schopni nebo ochotni přizpůsobit nárokům azylového domu.

Základní možnost poskytnutí přenocování, hygieny a jednoduché stravy je doplněna o podporu a pomoc s řešením klientovy obtížné sociální situace. Ubytovány nemohou být osoby pod vlivem alkoholu nebo návykových látek, agresivní a trpícím infekčním onemocněním. Přespat se v noclehárně dá za poplatek, který většinou činí 20 Kč. Při přijetí do noclehárny je třeba prokázat svou totožnost. Osoby, které nemají

²⁶ Zajištění vybraných sociálních služeb na území Jihomoravského kraje. Dostupné z URL: <http://www.socialnisluzby-ipjmk.cz/Folders/358-1-Azylove+domy.aspx>

v pořádku doklady jsou znevýhodněny. Obzvláště v zimě za mrazivého počasí to může mít tragické následky, protože noclehárna je mnohdy jedinou možností teplého a bezpečného nocování. Přespání je levné, ale není trvalým řešením. Délka pobytu je totiž limitována. Například v Olomoucké Charitě je délka využívání stanovena 60 noclehy, po té je možné opakovaně přijít za půl roku.

8.3.4 Terénní programy

Účel terénních programů je vyhledávat a kontaktovat osoby, které vedou rizikový způsob života nebo jsou jím ohroženi na zdraví a životě.

Rozdíl této sociální služby od ostatních je, že uživatelé pracovníky nekontaktují, ale aktivita vychází od samotných pracovníků. Terénní pracovník (streetworker) se pohybuje na místech, kde se bezdomovci nejčastěji zdržují, jako jsou nádraží, opuštěné domy, kanály a jiná, alespoň trochu suchá a teplá, místa. Někteří lidé ani neví, kde a jakou pomoc mají hledat, proto je terénní program velmi důležitou součástí v boji proti bezdomovectví.

Důležitý je první kontakt s klientem, kde si streetworker musí získat důvěru a naznačovat mu, že má snahu mu pomoci. Rychlá a účinná intervence je důležitá. Pokud jde o člověka, který je na ulici krátce, je možné ho velmi rychle nasměrovat na pobytové sociální služby a následnou pomoc. Má tak větší šanci se ze své sociální situace dostat. U lidí, kteří žijí na ulici již několik let, dochází k velkému posunu sociálních norem a prohlubuje se u nich závislost na alkoholu a návykových látkách. Nejsou schopni respektovat základní pravidla pobytových nebo nízkoprahových služeb a nemají motivaci svou situaci změnit. V těchto případech musí terénní pracovníci udržovat kontakt a vytvářet vzájemný vztah důvěry a respektu. Cílem práce s těmito osobami je předcházet rizikům, které vyplývají z jejich životního stylu.

Streetworkeré mají za úkol zprostředkovat sociálně ohroženým skupinám kontakt se společenským prostředím – poskytnout jim informace pro lepší orientaci ve vztazích odehrávajících se ve společenském prostředí. Základním posláním je také pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

8.3.5 Domy na půli cesty

Dům na půli cesty je sociální zařízení určené pro mladé lidi, zpravidla do 26ti let věku, kteří po dosažení plnoletosti opouštějí školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, dětské domovy nebo jsou propuštěni z výkonu trestu odnětí svobody nebo ochranné léčby. Mnohdy nemají kam jít, nebo si neví rady. Způsob poskytování sociálních služeb v těchto zařízeních je přizpůsoben jejich specifickým požadavkům.

Dům na půl cesty se ideálně skládá ze samostatných bytů (pokoj, koupelna, kuchyňský kout) a společných místností (společenská místnost, prádelna, sušárna). Klient se sám stará o „chod domácnosti“ a organizuje si svůj volný čas. K dispozici mu je sociální pracovník, který poskytuje informace a podle potřeby pomáhá při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí.

S klientem se podepisuje smlouva na 6-12 měsíců, která lze prodloužit po uplynutí stanovené doby. Ubytovaný člověk má povinnost studovat nebo pracovat. Na budování a rozvoj pracovních návyků, dovedností nezbytných pro integraci na trh práce, k rozvoji nebo udržení osobních a sociálních schopností a dovedností podporujících sociální začleňování osob, jsou v domech na půl cesty organizovány socioterapeutické činnosti.

Jak můžeme zpozorovat, pobyt v domě na půli cesty slouží k tomu, aby se mladý člověk snažil co nejrychleji osamostatnit a integrovat se do společnosti. Mělo by se tak zamezit možnému bezdomoveckému životu a sociálnímu vyloučení těchto osob. Nutná je ovšem úzká spolupráce domů na půli cesty s ostatními zařízeními, ze kterých sem může mladý člověk přicházet.

8.3.6 Sociální rehabilitace

Cílem sociální rehabilitace je zajistit nezbytnou podporu osobám, které ji potřebují. A to hlavně k dosažení samostatnosti, nezávislosti a soběstačnosti. Služba zahrnuje vytváření, posilování a nácvik dovedností nezbytných pro samostatný život a umožňuje tak sociální začleňování, zprostředkovává kontakt se společenským prostředím, provádí výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti a poskytuje pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí. Služba je jakousi psychologickou oporou pro lidi v nouzi.

8.4 Nestátní neziskové organizace

8.4.1 Armáda spásy

Armáda spásy je mezinárodní organizace s ústředím v Londýně. Byla založena v roce 1865 metodistickým kazatelem Williamem Boothem. V současnosti působí v 113 zemích světa a má téměř 28 000 zařízení. Její pomoc je určena všem sociálně vyloučeným osobám a je založena na křesťanské lásce k bližnímu.

Původně šlo o církevní hnutí, ale vojáci Armády spásy (tzv. salutisté) brzy zjistili, že křesťanství má také sociální důsledky. Po jednom rozhovoru členky Armády spásy s dívkou, která chtěla být křesťankou, ale živila se jako prostitutka, ji žena přijala do svého domova - rozvinula se práce Armády spásy pro ženy, které potřebovaly pomoc a přístřeší. V roce 1888 se Booth rozhodl něco udělat pro bezdomovce žijící na ulicích Londýna. Vznikla tak první ubytovna Armády spásy pro bezdomovce.

Zahájení církevní činnosti a otevření domovů pro bezdomovce a jiné lidi na okraji společnosti proběhlo v Československu v roce 1919. Za éry komunismu muselo být její působení ukončeno. Její činnost byla opět obnovena za podpory Václava Havla po listopadu 1989.

Občanské sdružení Armáda spásy nyní působí v městech Praha, Brno, Ostrava, Havířov, Karlovy Vary, Krnov, Opava, Přerov a Šumperk. Provozuje denní centra, noclehárny a azylové domy pro muže, ženy a matky s dětmi bez domova.

Azylové domy Armády spásy nabízí víceetapový resocializační program:

Při základním stupni je klientovi poskytnut nocleh zdarma na 3 dny, teplé jídlo, hygiena a podle potřeby ošacení a poradenství. Po této době se již klient podílí na financování ubytování. Jedná se o ubytování ve vícelůžkových pokojích. Od klienta se očekává dodržování řádu.

V dalším stupni se už očekává větší samostatnost klienta – je schopen zařizovat si osobní záležitosti a pravidelně platit ubytovací poplatky. Ubytovaní již umožňuje více soukromí - 1-2 lůžkové pokoje. Poté klient odchází do běžné ubytovny nebo podnájmu.

Aby Armáda spásy ulehčila svým klientům hledání zaměstnání, což může být v některých případech obtížné, umožňuje jim zaměstnání v rámci organizace, a to formou veřejně prospěšných prací s dotací úřadu práce na období přibližně 1 roku. Klienti tak mají

pravidelný příjem a získají nebo si obnoví pracovní návyky.

Kromě péče o bezdomovce sociální práce Armády spásy zahrnuje péči o staré a nemocné občany, matky s dětmi, děti a mládež.

8.4.2 Česká katolická charita

Česká katolická charita je u nás největším nestátním poskytovatelem sociálních a sociálně zdravotnických služeb. Zřizovatelem je, jak už samotný název napovídá, katolická církev. Hlavní činností je pomáhat všem potřebným v České republice bez ohledu na jejich rasovou příslušnost, národnost nebo vyznání.

Počátky České katolické charity sahají do roku 1919 zásluhou P. Ludvíka Antonína Bláhy, který působil Svatém Kopečku u Olomouce. Za komunismu byla charita vytlačena ze svého sociálního a zdravotnického působení a po listopadu 1989 byla její funkce opět obnovena. Od roku 1995 je řádným členem mezinárodní organizace Caritas Internationalis.

„Hlavní činností Charity ČR je pomoc potřebným na území České republiky. Jde zejména o pomoc matkám s dětmi v tísní, lidem bez přístřeší, osobám se zdravotním a mentálním postižením, sociálně slabým rodinám, drogově závislým, opuštěným starým lidem, osobám, které se ocitly v osobní krizi, migrantům a uprchlíkům, vězňům a osobám vracejícím se z výkonu trestu. Charita provozuje poradny, stacionáře, přechodná ubytování, domovy na trvalý pobyt, hospice apod. a vede projekty na začlenění do společnosti a využití volného času. ... Důležitou součástí charitní práce je rovněž humanitární pomoc do zahraničí. Pracovníci Charity se rovněž účastní práce v odborných komisích na ministerstvech zdravotnictví a práce a sociálních věcí. Podílí se rovněž na vzdělávání studentů, pracovníků Charity i ostatních neziskových organizací v oblasti sociální, zdravotní a humanitární pomoci.“²⁷

Charita již několik let provozuje tzv. chráněné nebo podporované bydlení, jehož cílem je pomoci klientům udržet si vlastní bydlení, rozvoj praktických sociálních dovedností v domácnosti, samostatné rozhodování v nejrůznějších situacích, obnovení nebo upevnění kontaktu s rodinou a podpora v oblasti partnerských vztahů. Služba je realizována jako podpora v bydlení ve vlastních domácnostech uživatelů služby. Je tedy vhodná pro osoby, které nejsou samostatné ve vedení domácnosti.

²⁷ OULÍK, J. *Kdo jsme*. Dostupné z URL:

<http://www.charita.cz/article.asp?nArticleID=310&nDepartmentID=187&nLanguageID=1> ze dne 8. 10. 2004

Vnitřně se sdružení Česká katolická charita člení na 9 subjektů s vlastní právní subjektivitou: 6 diecézních charit (Brno, České Budějovice, Hradec Králové, Litoměřice, Ostravsko-Opavská, Plzeň), 2 arcidiecézní charity (Olomouc, Praha) a ČKCH – Domovy duchovních a řeholnic.

8.4.3 Naděje

Občanské sdružení Naděje s ústředím v Praze bylo založeno v roce 1990. Z počátku pomáhalo uprchlíkům s integrací do společnosti. Dnes pomáhá bezdomovcům a ostatním lidem v nouzi na základě vybudování a provozování sítě služeb na křesťanských principech. Obdobně jako ostatní neziskové organizace působící v sociální oblasti je financována z grantů ministerstva práce a sociálních věcí, ministerstva zdravotnictví, v Praze z prostředků poskytovaných Magistrátem hlavního města Prahy, vlastní činností a darů od jednotlivců a organizací.

Naděje poskytuje pomoc duchovní, hmotnou (ubytování, stravování, ošacení, hygiena), morální, zdravotní, poradenskou, vzdělávací, apod. Své služby zaměřuje zejména na lidi osamělé, zdravotně postižené, společensky vyloučené nebo jinak znevýhodněné. Bezdomovcům poskytuje okamžitou pomoc v akutní tísní a dlouhodobou pomoc v podobě resocializačních programů. Naděje je dále provozovatelem potravinové banky v České republice a členem Evropské federace potravinových bank.

Kromě pomoci lidem v tísní má Naděje i svůj misijní program. Biblické čtení, biblické hodiny a bohoslužebná shromáždění se konají již od vzniku tohoto sdružení.

Působí na území celé České republiky. Má pobočky ve Vysokém Mýtě, Litomyšli, Nedašově, České Třebové, Zlíně, Otrokovicích, Vsetíně, Plzni, Nýrsku, Jablonci nad Nisou, Mladé Boleslavi a Litoměřicích.

8.4.4 Občanské sdružení Emauzy ČR a obecně prospěšná společnost Helpion, o. p. s.

V České republice rovněž působilo od roku 1991 Občanské sdružení Emauzy. Pomáhalo mužům bez domova. Ke dni 30.6.2009 bylo sdružení Emauzy ČR nuceno přerušit svou činnost kvůli násilnému obsazení objektů panem Ing. Radomírem Raisem (zaměstnancem Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Josefově) a z důvodu převedení dispozičních práv ke všem bankovním účtům sdružení

na jeho osobu.

Za účelem pokračování v realizaci obecně prospěšných služeb založili bývalí zaměstnanci sdružení Emauzy ČR společnost Helpion, o. p. s., jejímž posláním je poskytování pomoci a podpory osobám sociálně vyloučeným nebo ohroženým sociálním vyloučením a podpora sociálních služeb, zejména azylových domů.

Společnost Helpion, o. p. s. se sídlem v Rychnově nad Kněžnou byla založena v srpnu 2009 za účelem realizace programů podporujících návrat znevýhodněných osob na trh práce, nabízí služby sociální prevence a realizuje projekty v souladu s principy sociální ekonomiky.

8.4.5 Nový prostor

Nový prostor je neziskové občanské sdružení, které vzniklo roku 1999 v Praze. Zajišťuje pro zájemce možnost zaměstnání jako pouliční prodejci časopisu Nový prostor. Zabezpečuje tak bezdomovcům pracovní prostředí a zprostředkovává jim kontakt s lidmi. Po podepsání smlouvy a seznámení s kodexem prodejce je mu uděleno prodejní místo a obdrží průkazku. Prvních pět časopisů dostane zdarma a z vydělaných peněz si koupí další časopisy. Cena časopisu pro prodejce je 20Kč, prodejní cena je 40Kč. Dvacetikorunový rozdíl je pak výdělek pro bezdomovce.

Prodej časopisů je vlastně sociální terapií - svépomocné iniciativy pomáhají bezdomovcům si uvědomovat, jakou hodnotu mají peníze, které si sami vydělají. Navíc pravidelným prodejem si osvojí pracovní režim dne a získají určité pracovní návyky. Je jistým krokem, jak se zbavit z následků, které s sebou přináší dlouhodobá nezaměstnanost.

Posláním Nového prostoru je také změna vnímání problematiky bezdomovectví ve společnosti, rozvoj oblasti sociálního podnikání a medializace sociální problematiky. Široká veřejnost má možnost vidět, že bezdomovci nejsou jen „flákači“, ale mají snahu něco dělat pro svou obživu.

Kromě výše uvedených organizací, s lidmi bez domova pracuje řada dalších nestátních organizací, jako jsou Adra, Asyl, Domov Matky Terezy, Exodus a další.

8.5 Pomoc příbuzných

Sociální exkluze je vnitřně provázaný proces interakcí mezi jedinci, sociálními skupinami a společenskými systémy. Některé z faktorů ovlivňující bezdomovectví je možno ovlivňovat prostřednictvím sociálních sítí, čímž jsou míněny osoby, na které je možno se spolehnout. Bývá to zejména rodina a přátelé, ale mohou to být i kolegové nebo sousedi. Bezdomovcům se většinou nedostává ani jedné ze sledovaných složek sociálních sítí, jsou tedy na krajním konci pomyslné škály. Z tohoto důvodu někdy hovoří o bezdomovcích jako o tzv. sociálně oslabených osobách. Nemají motivaci podílet se na aktivitách širší společnosti a uzavírají se do vlastní subkultury. Ztrácejí tak kontakt s rodinou, která by jim mohla pomoci.

Kdyby se pokusili kontaktovat svou rodinu, pomoc by se jim ani nemusela dostat. Špatné rodinné vztahy, rozvrácené partnerské vztahy a rozvody jsou jedny z častých příčin ztráty domova. Pokud byla rodinná situace opravdu zlá, rodina už nemusí mít zájem takovému člověku pomoci. Ta samá reakce může být očekávána i od příbuzných, jestliže by měli pomoci osobě po propuštění z vězení.

8.6 Pomoc sám sobě

Mezi obyvateli panuje názor, že bezdomovci by si měli pomoci sami, protože jsou to oni, kdo si můžou za svou životní situaci. Jsou alkoholici, nechce se jim pracovat apod. Toto mínění je ovlivněno malou informovaností o problému.

Lidé bez reálného stálého bydliště jsou téměř všichni zdravotně postiženi. Buď se nedovedli vypořádat se životní situací nebo jejich zdravotní postižení je vedlo k životu na ulici. Bezdomovci jsou společensky diskvalifikovaní, ztrácejí vazby se svými rodinami a vzdalují se vazbám administrativním. Mnohdy tak ztratí důvěru sami v sebe také díky ignoranci širokou veřejností.

Život na ulici mění mimo jiné osobnost člověka, jeho životní postoje a hodnoty. Pro srovnání můžeme použít pyramidu potřeb podle amerického psychologa Abrahama Harolda Maslowa, kterou definoval v roce 1943 a upravenou pyramidu potřeb podle

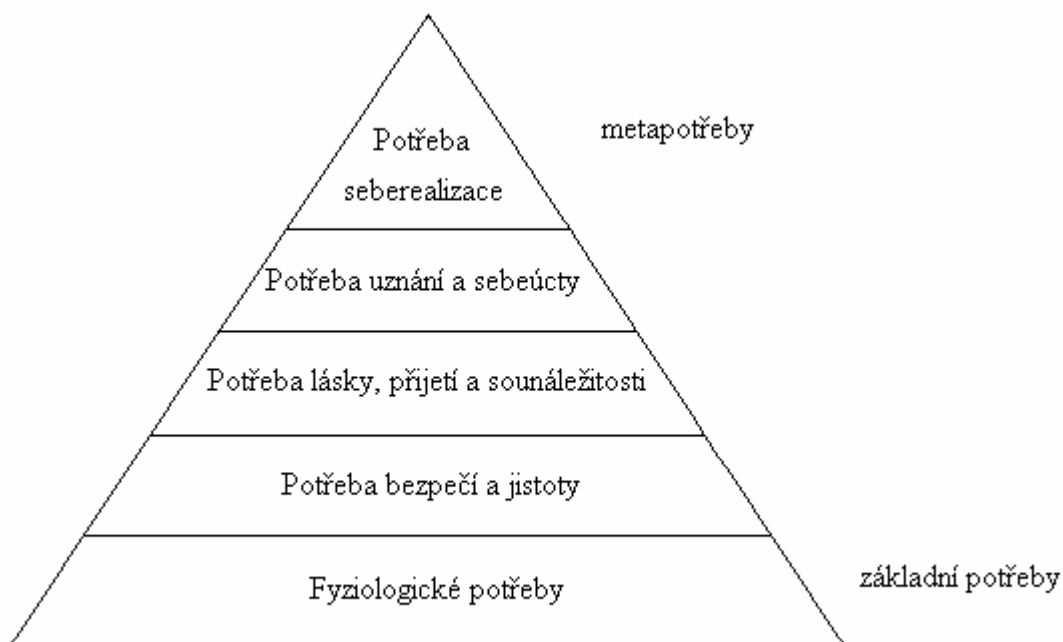
Pascala Pichona²⁸, která se snaží vysvětlit uspokojování potřeb sociálně vyloučených skupin lidí.

Podle Maslowa lze potřeby člověka dělit na základní potřeby a metapotřeby.

Základní potřeby jsou děleny na fyziologické (voda, potrava, spánek) a psychologické (pocit bezpečí a jistoty, láska, přijetí a sounáležitost, uznání a sebeúcta). Každý člověk je potřebuje ke svému životu, proto se je snaží určitým stupněm uspokojovat.

Metapotřeby (potřeby vyšší) jsou výsledkem učení. Mohou být rozvinuty málo nebo mohou zcela chybět. Patří k nim např. potřeba spravedlnosti, pořádku, seberealizace, ocenění a uznání, potřeba znát a umět.

Obrázek č. 1: **Maslowova pyramida potřeb**

Níže položené potřeby jsou významnější a jejich alespoň částečné uspokojení je podmínkou pro vznik méně naléhavých a vývojově vyšších potřeb.

²⁸ PICHON, P., francouzský sociolog, jeho pyramida potřeb je uvedena ve studii *Les sans domicile fixe: La carrière, l'asile, la manche*, Paris 1992. Zdroj: HRADEČTÍ, V. a I. *Bezdomovství – Extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, s. 30

Fyziologické potřeby mají tedy nejvyšší přednost, jedná se o potřeby nezbytné k přežití. Tyto potřeby mohou řídit myšlenky a chování. Například pokud máme hlad, nemůžeme se soustředit na učení a myslíme na jídlo. Soustředit se budeme moci teprve až uspokojíme svou fyziologickou potřebu.

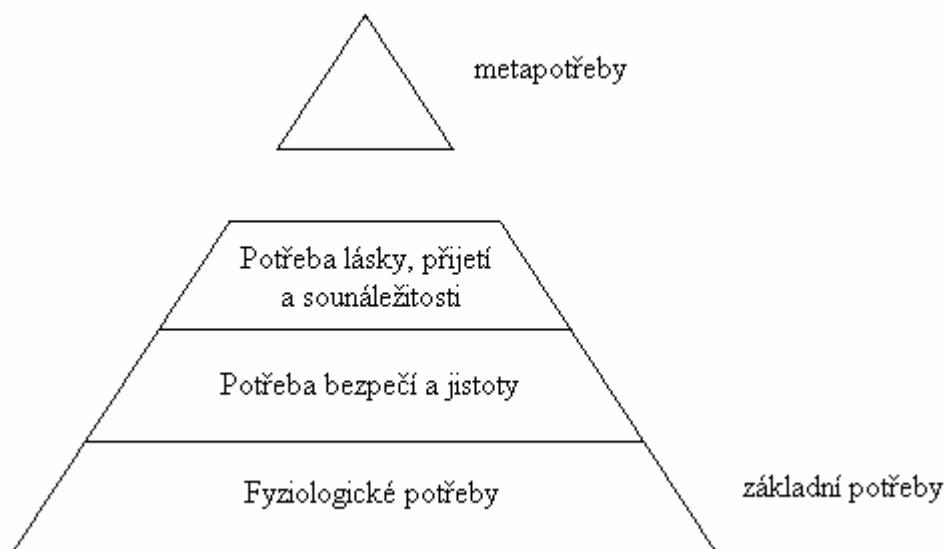
Po uspokojení fyziologických potřeb přichází na řadu uspokojení potřeb bezpečí a jistoty, jako je například jistota zaměstnání, zdraví, domova, rodiny, fyzická bezpečnost aj. Jsou to základní potřeby důležité pro náš život z psychického hlediska. Komu by se líbilo, kdyby mu třeba někdo neustále vyhrožoval, ať už z jakéhokoliv důvodu? Jak můžeme odhadnout, potřeby jistoty a bezpečí u bezdomovců nejsou bohužel plně uspokojovány.

Další potřebou je potřeba lásky, přijetí a sounáležitosti. Člověk je společenský tvor, proto lidé chtějí mít přátele a rodinu, patřit do klubů a nejrůznějších skupin. Odjakživa vznikají spolky a kluby, které sdružují lidi se stejnými zájmy. V případě absence těchto elementů se lidé lehce stanou osamělí a trpí depresí. V dnešní době je sdružování lidí často nahrazeno virtuálně pomocí internetu. Uspokojování potřeb pouze tímto způsobem po nějaké době může vést k samým důsledkům jako jejich neuspokojování.

Potřeba uznání a sebeúcty je jednou z vyšších potřeb. Je potřeba rozvíjet aktivity, v kterých je dotyčný jedinec dobrý. K tomu můžou posloužit volnočasové aktivity, koníčky nebo samotné zaměstnání. To vede nejen k sebejistotě, ale i umění respektovat jiné ať už v profesi nebo soukromém životě. Nerovnováha na této úrovni může vyústit v nízkou sebeúctu, komplexy méněcennosti nebo naopak může způsobit domýšlivost a snobství.

Seberealizace je instinktivní potřeba využít maximálně své schopnosti a snažit se být nejlepším, jakým jen může být. Člověk, který uspokojuje potřeby seberealizace přijímá podmínky života takové jaké jsou, je spontánní v myšlenkách i činech, je tvořivý, řeší (nejen své) problémy, soucítí s ostatními lidmi a má vnitřní etiku nezávislou od vnější autority. Lze jí dosáhnout po určitém uspokojení nižších potřeb.

Obrázek č. 2: **Upravená pyramida potřeb podle Pascala Pichona**

Upravená pyramida potřeb ukazuje, které potřeby uspokojují lidé bez domova. Zcela chybí potřeba uznání a sebeúcty a sebeaktualizace. Bezdomovci většinou nemají práci a nemají peníze a často ani chuť se věnovat svým zájmům, nemůžou tedy rozvíjet aktivity, v kterých vynikají. Pokud nejsou dostatečně uspokojovány potřeby na nižším stupni pyramidy, člověk ztrácí chuť a motivaci se snažit něčeho dosáhnout, něčemu se přiučit, oceňovat své dosažené výsledky apod. To může u některých jedinců vysvětlit, proč nejsou ochotni pracovat a změnit svou životní situaci.

Většinu svých potřeb můžou bezdomovci uspokojovat na nádraží, které je tak přitahuje. K uspokojování nejzákladnějších, tedy fyziologických potřeb bezdomovců, slouží odpadky u stánků s jídlem a nádražních restaurací, hygienická zařízení, která jim poskytují teplo a střechu nad hlavou. Potřebu bezpečí a jistoty jim poskytují ostatní bezdomovci. Nádraží bezdomovcům poskytují především v noci úkryt a útočiště. Bezdomovci se zde zdržují ve skupinách a mají tak pocit sounáležitosti a lásky.

Stejný počet respondentů uvedlo, že by si bezdomovci měli pomoci sami nebo by jim měli pomoci příbuzní či charitativní organizace. Diskutabilní otázkou je, která varianta z těchto tří je nejspравnější.

Pokud by se člověk v nouzi měl postarat jen sám o sebe, nemuselo by to dopadnout

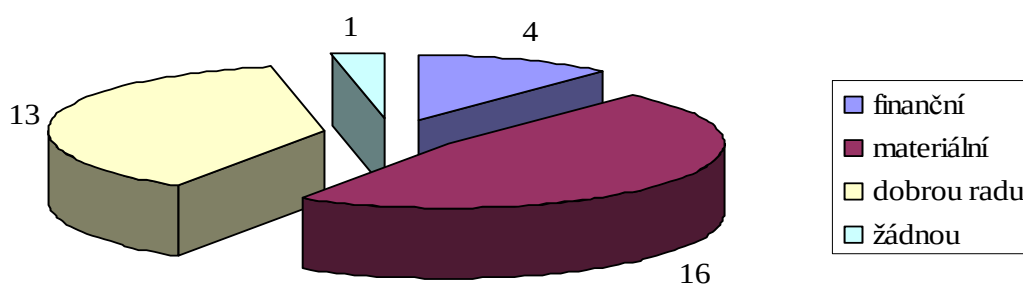
nejlépe. Mnohdy ani neví, jak a kde si má obstarat osobní záležitosti a život na ulici neposkytuje podmínky k uspokojování životně důležitých potřeb. Jestliže sociálně vyloučený jedinec nemá rodinu a přátele, na které by se mohl spolehnout, tak jedinou možností k alespoň trochu důstojnému životu je hledat pomoc u charitativních organizací. Nebýt jejich činnosti, neměl by kam hlavu složit a kde být v teple, neměl by možnost dodržovat ani ta nejzákladnější hygienická pravidla, nedostal by teplou stravu a hodně by strádal. Na druhou stranu charitativní organizace poskytují bezdomovcům takové zázemí, které určitým jedincům vyhovuje, tudíž nemusí vyvíjet snahu vedoucí ke změně své životní situace.

8.7 Široká veřejnost

Hlavní pomoc bezdomovcům leží v rukou organizací zřizujících sociální služby, méně pak v rukou státu. Podle provedené ankety je pomoc široké veřejnosti na posledním místě. Tuto možnost zvolili tři dotazovaní.

Široká veřejnost nemá mnoho možností, jak bezdomovcům pomoci. Buď by jim spoluobčané mohli finančně přispět, podarovat jim oblečení, obuv, hygienické prostředky nebo jim alespoň poradit, co by měli dělat. Druh pomoci záleží na individuích. Kolik lidí je ochotno poskytnout tu či onu pomoc prozrazuje anketa.²⁹

Graf č. 4: Ochota občanů poskytnout pomoc

²⁹ Ze čtyř možností si mohli zvolit libovolný počet.

Co se týče věku a pohlaví respondentů, nebyly zjištěny žádné rozdíly, která skupina by byla ochotna více pomoci finančně, materiálně nebo dobrou radou. Záleží na konkrétní osobě. Pouze jeden z třiceti dotazovaných odpověděl, že by bezdomovci neposkytl žádnou pomoc.

Materiální pomoc můžou občané bezdomovcům poskytnout buď osobně nebo prostřednictvím neziskových organizací. Dobrou radu by jim museli poskytnout pouze osobně. Bezdomovcům by se alespoň zvedlo sebevědomí, že nejsou jen těmi přehlíženými, ale že se o ně i někdo zajímá. Možná by je to i motivovalo řešit svou situaci. Ale pochybuji, že by si jen tak někdo přisednul na lavičku k bezdomovci a poradil mu.

9 Bezdomovectví v Evropě

Bezdomovectví není problémem pouze České republiky. V Evropě je bezdomovectvím ohrožena jedna osoba ze sta. „Podle údajů, které jsou k dispozici od národních korespondentů, v roce 1995 žilo ve 12ti státech Evropské unie (Rakousko, Finsko a Švédsko ještě nejsou zahrnuty), 1,8 milionu osob plně závislých na nabídce veřejných nebo dobrovolných služeb při hledání nocování nebo ubytování. Připočteme-li další osoby bez domova, které vyhledávali různá přechodná ubytování v podnájmech, u přátel nebo příbuzných, tento údaj se může zvýšit na 2,3 - 2,7 milionu.“³⁰ („*zdůraznila V.K.*“) Vedle toho tu ještě byli lidé žijící v situaci extrémního vyloučení, kteří zpravidla pomoc nevyhledávali a úřady je nepovažovaly za bezdomovce. Celkový počet osob bez domova se tak v roce 1995 vyšplhal na 2,6 – 3,1 milionů.

„V současné době v Evropské unii chudých je podle oficiálních evropských statistik 80 milionů. Tedy 16 procent obyvatelstva.“³¹ („*zdůraznila V.K.*“) Zvyšuje se i počet bezdomovců a jsou stále viditelnější. Jedním z důvodů jsou dopady finanční krize, dalším jsou otevřené hranice Evropské unie, kdy tak dochází k migraci obyvatel za vidinou lepšího života v jiném státě. Skutečnost je mnohdy jiná. Příkladem může být skupina českých Romů, kteří odjeli do Walesu za prací v polovině roku 2009. Bez znalosti cizího jazyka, vzdělání a navíc v době ekonomické krize je uplatnění na trhu práce složité. Neměli peníze na ubytování, skončili na ulici a přespávali na holé zemi ve Waleském hlavním městě Cardiff. Stejně jako imigranti z východní Evropy, čeští bezdomovci nemají často nárok na jakoukoliv sociální a finanční pomoc úřadů, včetně zajištění ubytování, protože v Británii neodpracovali nepřetržitě a legálně alespoň rok.

9.1 Národní specifika

Problém bezdomovectví je v jednotlivých oblastech Evropy odlišný.

V zemích, kterých se tento problém řeší už několik let, je menší počet bezdomovců na počet obyvatel. Jedná se o severské země Dánsko, Norsko, Finsko a Švédsko.

Naopak největší počet lidí bez domova žije v oblastech, kde je málo veřejných a dobrovolných služeb pomáhajících sociálně slabým a vyloučeným osobám a

³⁰ HRADEČTÍ V. a I. *Bezdomovství – Extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, s. 58

³¹ KLEKNEROVÁ, Z. *Evropa má problémy s chudobou. Čechy to ale netrápí*. Dostupné z URL: <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropska-unie/clanek.phtml?id=651428> ze dne 1. 11. 2009

bezdомovectví se příliš neřeší. Jedná se o země s tradičně odlišným způsobem života, tedy země jižní Evropy. Důvod je pochopitelný – je něco jiného zůstat v zimě na ulici na ve Finsku nebo na jihu Španělska. Přepokládá se, že nejvíce osob v extrémně špatných podmínkách žije ve Španělsku (přes 145 000 osob³²), méně pak v Portugalsku, Itálii, a v Řecku.

Ve vysoce industrializovaných státech, jako je Německo, Francie, Belgie, Spojené království atd., se zdá být bezdomovectví nejhorší. Důvody jsou spjaté s ekonomickou situací, nezaměstnaností a s redukcí „nouzového“ sociálního zabezpečení.

V zemích střední a východní Evropy byl vývoj poněkud odlišný od vývoje západoevropských zemí. V devadesátých letech byla chudoba běžným jevem, tudíž chudé lidi nebylo možné považovat za sociálně vyloučené a neřešilo se to.

V Polsku více než polovina chudých žila na vesnici a další třetina v malých městech. Zemědělské oblasti a oblasti s tradičním průmyslem (doly, hutě, textil) byly zasaženy nejvíce. Více než polovina domácností neměla teplou vodu a čtvrtina neměla tekoucí vodu.

Na Slovensku byla charakteristická vysoká dlouhodobá nezaměstnanost a neintegrováná cikánská populace. Mezi státní dohoda mezi Českem a Slovenskem, z doby kdy tyto země nebyly ještě členy Evropské unie, dovozovala občanům libovolně cestovat a pracovat na území kteréhokoliv státu. Nezaměstnaní slovenští občané přišli shánět práci do České republiky a po neúspěšném hledání se zpravidla připojili k českým bezdomovcům.

V Rumunsku demografický vývoj určovala ekonomická krize, inflace, dlouhodobá nezaměstnanost, zhoršení životních podmínek a destrukce zdravotní péče. Zvláštností této země je, že je vysoké procento dětí umístěno v ústavech a mnoho dětských bezdomovců je závislých na omamných látkách. Pro Rumunsko je charakteristická silná cigánská komunita, která žije kočovným způsobem života a živí se žebrotou a drobnými krádežemi.

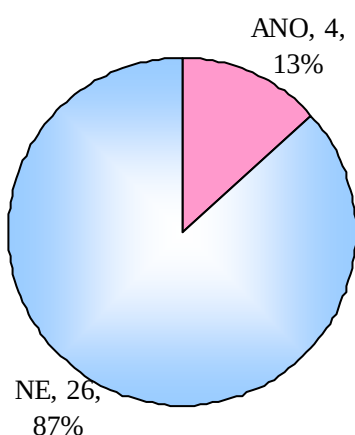
V Maďarsku žije pětina obyvatel země v Budapešti. Tam se odjakživa koncentrovaly sociální problémy. Nejvíce znatelnými jevy tohoto státu je chudoba, bezdomovectví a rostoucí dlouhodobá nezaměstnanost.. Rozsah bezdomovectví ovlivnila migrace etnických Maďarů Rumunska a Jugoslávie začátkem devadesátých let. Stát, občanské iniciativy a církevní organizace mají azylová lůžka pouze asi pro 15 % bezdomovecké populace.

³² HRADEČTÍ V. a I. *Bezdomovství – Extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, s. 58

Podle uvedených údajů je zřejmé, že bezdomovectví je problémem v mnoha evropských zemích. Současný stav bezdomovectví v jednotlivých státech se odráží od jejich ekonomického vývoje. Důležitým faktem také je, zdali se problém řešil úspěšně již v minulosti, protože boj s chudobou není otázkou krátkého časového úseku.

Ale co si myslí česká veřejnost o stavu bezdomovectví v Evropě? Pociťuje také, že je to problém nejen České republiky? Ke zjištění posloužila anketa, kde dotázaní odpovídali na otázku: „Myslíte si, že je bezdomovectví větší problém v České republice než v jakékoliv jiné evropské zemi?“

Graf č. 5: **Problematika bezdomovectví**

Uvedené výsledky ukazují, že většina respondentů souhlasí s tím, že bezdomovectví není větší problém v České republice než v jakékoliv jiné evropské zemi. Ale to ještě nesvědčí o tom, že bezdomovectví je podle veřejnosti problémem. K rozluštění posloužila otázka, jestli si dotázaní myslí, že bezdomovectví je v České republice sám o sobě problémem. Sedmnáct z třiceti respondentů (57 %) si myslí, že ano. Z toho vyplývá, že bezdomovectví je podle české veřejnosti problémem nejen České republiky, ale celé Evropy. Jedná se pouze o laickou veřejnost, které stačí podívat se jen okolo sebe a pochopit závažnost situace. Z tohoto důvodu by se bezdomovectví mělo řešit na evropské úrovni.

10 Bezdomovectví a Evropská unie 2010

Mnoho mužů a stále větší počet žen a dětí jsou v současné době bezdomovci. Přespáváním v drsných podmínkách na ulici nebo dlouhodobým pobytem v azylových domech či ubytovnách dochází k porušování jejich základních lidských práv. Podle Evropské federace národních organizací pracujících s bezdomovci (FEANTSA) je v dnešní Evropě nepřijatelné, aby někdo byl nucen ke spaní na ulici z nedostatku kvalitních služeb přizpůsobených k jeho potřebám, a tak ohrožoval svou bezpečnost, zdraví a důstojnost spaním na ulici.

Proto se Evropská unie rozhodla s tím bojovat a rok 2010 byl vyhlášen jako „Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení“. Do dlouhodobých řešení bezdomovectví se budou investovat čas a zdroje a budou se i nabízet skutečné alternativy, přizpůsobené potřebám jednotlivců.

K hlavním cílům „Evropského roku boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení“ patří zvýšit povědomí veřejnosti o souvisejících otázkách, odstranit stereotypy a změnit kolektivní vnímání chudoby. Dalším cílem je potvrdit politický závazek Evropské unie a jejích členských států bojovat proti chudobě a sociálnímu vyloučení.

Rok 2010 vychází z principu solidarity a partnerství, které Evropská unie prosazuje. V rámci akcí, které budou v průběhu celého roku 2010 pořádány, by měly zaznít hlasy těch, kteří žijí v chudobě a čelí sociálnímu vyloučení.

Je vidět, že Evropská unie myslí i na ty, kteří se dostali z jakýchkoliv příčin do stavu sociálního vyloučení, a proto se rozhodla rázněji zakročit i přes dosavadní existenci organizací zabývajících se tímto problémem na evropské úrovni. Je to zajisté zapotřebí. Doufejme, že její plány vyjdou a lidé bez domova se dostanou ze své nepříznivé sociální situace a nebude přibývat nových bezdomovců.

10.1 Pomoc na Evropské úrovni

10.1.1 FEANTSA (Fédération Européenne d'Associations Nationales Travaillant avec les Sans-Abri)

V roce 1985 Národní kampaň pro bezdomovce uspořádala v Irském městě Cork

první seminář o bezdomovství v Evropě. Vzniklá koncepce byla zpracována v následujícím roce na konferenci pořádané Komisí Evropského Společenství ve Viersetu v Belgii a v roce 1989 se zformovala Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci (FEANTSA).

FEANTSA byla založena jako nevládní Evropská organizace. Koordinuje aktivity národních sdružení pracujících s bezdomovci a její činnost je zaměřena na prevenci a odstraňování bezdomovectví v Evropě. Úzce spolupracuje s orgány Evropské unie. Má konzultativní status s Evropskou radou a Spojenými národy. Finančně je podporována Evropskou komisí.

Cílem FEANTSA je zabránit chudobě a sociálnímu vyloučení lidí ohrožených bezdomovectvím nebo již v něm žijících, popřípadě negativní důsledky vyplývajícího z života sociálně vyloučených zmírnit pomocí povzbuzování a usnadňování spolupráce mezi všemi relevantními aktéry bojujícími s bezdomovectvím.

V roce 1991 FEANTSA vytvořila síť národních korespondentů - European Observatory on Homelessness, kteří mají za úkol monitorovat vývoj bezdomovectví v členských zemích Evropské unie a každým rokem publikovat zprávy a analýzy v kontextu Evropské unie.

V současnosti je FEANTSA nejdůležitější organizací v Evropské unii zabývající se problémem bezdomovectví. Má více než 100 členských organizací a spolupracuje s téměř 30 státy, nichž je 25 členských států Evropské unie. Členy jsou národní nebo regionální sdružení pracující s bezdomovci, federace azylových domů, organizace sociálního bydlení a noviny pro bezdomovce. Díky této aktivitě může být porovnávána situace v jednotlivých státech a státy mohou spolupracovat na boji proti chudobě a sociálnímu vyloučení, a to nejen ve své vlastní zemi.

10.1.2 EAPN (European Anti Poverty Network) – síť proti chudobě

V roce 1990 byla založena nezávislá reprezentativní koalice a síť nestátních organizací a skupin zabývajících se problematikou chudoby a sociálním vyloučením v členských zemích Evropské unie. Sídlo má v Bruselu.

Záměrem je zefektivnit akce směřující k odstranění chudoby a prevenci sociálního vyloučení, zvýšit informovanost obyvatel o tomto problému a pomoci osobám žijícím v chudobě a sociálně vyloučeným.

10.1.3 FEBA – síť potravinových bank

Evropská federace potravinových bank (FEBA) sdružuje potravinové banky, které jsou neziskovými a nezávislými sdruženími. Zdarma shromažďují nadbytečné potraviny a provádějí jejich distribuci prostřednictvím dobročinných organizací. Lidé žijící v hmotné nouzi a společensky vyloučení je pak dostávají formou potravinových balíčků nebo vařených pokrmů v sociální jídelně.

10.1.4 EUR-HOPE NETWORK

Evropská síť pro ochranu zdraví chudých a sociálně vyloučených. Zabývá se spoluprací a výměnou zkušeností mezi lidmi, kteří v této oblasti pracují. Cílem je ochrana zdraví chudých i vyloučených, vytvoření národních sítí a upozorňování na zdraví populace.

11 Návrhy řešení problému bezdomovectví

Podle mého odhadu na základě srovnání vývoje nezaměstnanosti a nárůstu počtu osob bez domova můžeme očekávat další markantnější přírůst počtu bezdomovců kolem roku 2012. Ale jsou tu i jiné příčiny kromě nezaměstnanosti, které ovlivňují bezdomovecký fenomén. Počet bezdomovců se tak může kdykoliv zvýšit. Měl by se udělat plán boje proti bezdomovectví, který by zahrnoval všechny aspekty a eliminoval by počet bezdomovců a s ním negativní vlivy z bezdomovectví plynoucí. Zde předkládám návrhy, které by se mohli uplatnit nejen v následujících letech, ale i kdykoliv v budoucnosti.

11.1 Prevence

Ne nadarmo se říká, že prevence je lepší než řešení samotného problému. Přístup k bezdomovectví by proto neměl být jiný. Většina občanů se k bezdomoveckému jevu staví negativně a život na ulici pro samotné bezdomovce je z mnoha důvodů deprimující situací. Bylo by lepší, kdyby se na ulici nikdy nedostali.

Systém prevence by měl podle mého názoru vycházet ze známých příčin bezdomovectví, kdy by se přistupovalo jiným způsobem ke každé skupině lidí ohrožených bezdomovectvím.

Před opuštěním dětských domovů, vězení, léčeben a jiných institucí by měl každý podstoupit seminář, kde by dostal rady týkající se bydlení a kde hledat pomoc v případě nouze. Také by měl dostat informace kde a jak hledat zaměstnání. Neměli by chybět informace o současné situaci na trhu práce – to zabrání dezorientaci a usnadní vyhledávání vhodného zaměstnání. Pochopitelně důležitá by měla být spolupráce s úřady práce. Samozřejmostí by byly informace o právních nárocích na sociální dávky a o tom jak si je vyřídit, dále jak postupovat v případě ztráty osobních dokladů a jiných potřebných dokumentů. Tato preventivní opatření by měla usnadnit lidem opouštějící zařízení orientaci v běžném životě a zamezit jejich ocitnutí se na ulici z důvodu neinformovanosti.

Taktéž by měla být vydána brožura obsahující stejné informace jaké by byly podávány na seminářích před propuštěním z různých institucí (kromě současné situace na trhu práce, protože ta se neustále mění, tudíž by podané informace nebyly relevantní), která by byla volně k dostání na úřadu práce a ve školách. Tuto brožuru by měli rozdávat

streetworkeri vytipovaným osobám ohrožených bezdomovectvím. Brožura by měla totiž také obsahovat, kde hledat pomoc v případě problémů – ať už se jedná o psychické problémy nebo o závislost na drogách.

11.2 Pomoc lidem bez přístřeší

Ne vždy se způsoby prevence uplatní. Záleží dost i na osobním přístupu. A jsou tu i osoby, které se bez domova už ocitly.

Pro tuto skupinu již existují sociální služby, které mají za úkol zajistit alespoň trochu důstojné životní podmínky. Nepochybně se jedná o dobrou věc, protože někteří jedinci by bez cizí pomoci nedokázali alespoň trochu uspokojit základní životní potřeby. Na druhou stranu mohou být tyto služby zneužity. Některým lidem vyhovuje, když je o ně postaráno, nemusí mít žádné velké finanční výdaje, nemusí pracovat apod. Na základě sociální a psychologické terapie, kterou bych navrhovala za povinnou, by terapeuti měli rozpoznat o které jedince se jedná a nějakým způsobem by se jim omezily poskytované služby (např. nižší počet povolených nocí na noclehárně, zpoplatněné základní služby v nízkoprahovém denním centru). Tak by byli donuceni snažit se dostat ze své situace a na základě svého snažení by se jim poskytované služby opět obnovily.

V nízkoprahovém denním centru měly být pořádány obdobné semináře jako při prevenci bezdomovectví. Klienti by tak získali přehled a nemuseli by podstupovat individuální pohovory se sociálními pracovníky. Podle mého názoru by to pro některé jedince mohlo být příznivější z psychických důvodů. Ale i přes pořádání seminářů by individuální přístup ke klientům měl být zachován. Sociální pracovníci si tak získávají důvěru a klienti mají pocit, že je jim věnována individuální péče, což jim zvyšuje sebevědomí.

Za dosažené pokroky k cestě ze situace bezdomovectví by měli být bezdomovci odměňováni. Mohlo by se jednat o večere v restauraci, vzdělávací kurzy, výlety, exkurze a jiné odměny, které jim budou prospěšné v životě. Byla by to pro ně motivace. Navíc lidé, kteří žijí na ulici již dlouho, by tímto způsobem poznali, jaký je život mimo jejich bezdomoveckou komunitu a třeba by je to navnadilo se k tomuto způsobu života vrátit.

Terénní pracovníci by měli rozdávat již zmíněné brožury lidem bez domova, kteří nemají zájem o pomoc organizací poskytující sociální služby. Pokud se jedná o osoby, které se nepovažují za bezdomovce a mají určitou hrdost, tak si myslím, že jedině takovým

způsobem se můžou dovědět veškeré informace, které potřebují a pomůžou se jim dostat ze své situace.

Protože nezaměstnanost se dá považovat za jeden z hlavních faktorů způsobující bezdomovectví a je zodpovědná za následky z toho plynoucí, měla by se jí věnovat speciální pozornost. Aby se bezdomovci lépe začlenili do společnosti z hlediska pracovního, mělo by být zřízeno více programů zaměřených na zaměstnávání osob bez přístřeší, díky kterým by si vyvinuly, obnovily a upevnilly pracovní návyky. Dále by Charita měla podporovat pracovní návyky, například by klient mohl dostat nocleh a stravu zdarma za úklid areálu nebo jiné výpomocné práce.

11.2.1 Pomoc ze strany státu

Problematika bezdomovectví je převážně řešena prostřednictvím neziskových organizací. Státní orgány by se měly o tuto problematiku více zajímat. V Listině základních práv a svobod by měly být definovány základní životní podmínky, jimiž by bylo i bydlení. Na tomto základě by měl být stanoven zákon, který by přikazoval určitému orgánu dopomoci nebydlícím občanům k bydlení. V krajích a obcích by pak měl být kladen důraz na výstavbu sociálních bytů, které by byly dostupné i pro nemajetné občany a osoby s nízkým příjmem. Tato opatření by částečně omezila zjevné bezdomovectví.

V zákoně č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu by měla být přehodnocena (a následně navýšena) výše životního a existenčního minima, kde by tato minima zahrnovala i náklady na bydlení. Jedinci nebo i celé rodiny by nemuseli strádat a docházelo by k uspokojování životních potřeb v potřebné míře.

Dále navrhuji, aby se provádělo sčítání bezdomovců a zjišťování jejich potřeb v každém městě minimálně jednou za dva až tři roky. Pomohlo by to ke zmapování situace a pomoc bezdomovcům by se mohla přizpůsobit dle vyvíjejících se okolností. Nedocházelo by tak zbytečně k investicím do nepotřebných zařízení a služeb. Navíc by se objevila možnost vyhodnocení nově přijatých nebo pozměněných opatření. Z ušetřených peněz nebo dokonce i namísto investic do určitých sociálních služeb by se raději mohlo investovat do speciálních pracovních míst pro lidi bez domova. Napomohlo by to k plnění priorit programu „Rok 2010 - Evropským rok proti chudobě a sociálnímu vyloučení“, které si stanovila Česká republika. Jedná se o zpřístupnění trhu práce dlouhodobě a opakovaně nezaměstnaným.

12 Bezdomovectví v městě Hodonín

Hodonín je menší, okresní město. Nachází se na jihovýchodní Moravě při hranici se Slovenskem. Jeho rozloha činí 63,05 km² a má 25 687 obyvatel.³³

Pro srovnání stavu bezdomovectví používám údaje města Olomouc, které leží ve střední Moravě a je větší svou rozlohou (103,36 km²) i počtem obyvatel.³⁴

Proč srovnávat města? Protože problém bezdomovectví je tradičně problémem měst. Dříve se lidé do měst stěhovali za prací a jestliže si nedokázali najít práci a uchytit se, skončili na ulici. Dnes město osoby bez přístřeší přitahuje určité zázemí, které poskytují přítomné neziskové organizace. Dochází v něm ke koncentraci bezdomovců a s nimi tak i problémů, které s sebou přinášejí.

12.1 Charakteristika okresu Hodonín

K nastínění problému bezdomovectví v městě Hodonín a jednoho z jeho faktorů – nezaměstnanosti – pokládám za důležité charakterizovat okres Hodonín a stručně ho srovnat s okresem Olomouc, aby se daly srovnat pracovní příležitosti pro bezdomovce, kteří většinou mají nižší dosažené vzdělání.

Území okresu Hodonín má rozlohu 1 099 km² a zaujímá 15,3 % rozlohy území Jihomoravského kraje. Zemědělská půda tvoří přibližně 63 % z celkové plochy okresu. Z hlediska podnebí leží okres v nejteplejší a nejsušší oblasti České republiky a nabízí výborné podmínky pro pěstování vinné révy, višní, broskví a dalších teplomilných ovocných dřevin.

„Administrativně se okres Hodonín člení po narovnání hranic k 1. 1. 2007 (sladění hranic okresů podle správních obvodů ORP) na 82 obcí. Celkem 8 obcí má statut města a 12 obcí má statut městyse. Počtem obyvatel je okres Hodonín po brněnských okresech v kraji 3. největší.“³⁵

³³ REGIONÁLNÍ INFORMAČNÍ SERVIS, *Hodonín*. Dostupné z URL: <http://www.risy.cz/index.php?pid=231&kraj=-1&zuj=586021#obyvatelstvo>

³⁴ Počet obyvatel v městě Olomouc v roce 2008 byl 100 373. PILÁT, M., PRACHNIAROVÁ, D. 2. *Komunitní plán sociálních služeb města Olomouce na období let 2010 – 2012*. Dostupné z URL: <http://www.olomouc.eu/kpss/storage/File/2010/2kpss-bez-grafiky.pdf> ze dne 13. 1. 2010, s. 10

³⁵ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, *Charakteristika okresu Hodonín*. Dostupné z URL: http://www.czso.cz/xb/redakce.nsf/i/charakteristika_okresu_hodonin

Na území okresu se nachází četná ložiska ropy, plynu, lignitu a velké zásoby cihlářských surovin a šterkopísků. Perspektivu skýtá i využití minerálních vod k léčebným účelům.

„Zánik, popřípadě různé transformace velkých průmyslových podniků, které v minulosti patřily k hlavním zaměstnavatelům obyvatel okresu Hodonín, se plně projevíly ve vysoké míře nezaměstnanosti obyvatelstva. Ani vznik převážně menších podniků, ať už v průmyslové nebo zemědělské sféře, neměl vliv na zlepšení zaměstnanosti. Míra registrované nezaměstnanosti je z dlouhodobého hlediska v meziokresním srovnání jednou z nejvyšších v České republice.“³⁶

Hodonínsko přitahuje návštěvníky kulturními památkami a udržováním lidových tradic. Symbolické jsou vinice a vinné sklepy. Okresní město Hodonín je rodištěm prvního československého prezidenta T. G. Masaryka.

Okres Hodonín tedy nabízí turistům spoustu zajímavostí k vidění a svým obyvatelům pracovní příležitosti nejen v turismu, ale i zemědělství a v průmyslové oblasti, které jsou vhodné pro uchazeče s nižším vzděláním.

Když srovnáme celkovou rozlohu okresu Hodonín a Olomouc, zjistíme, že okres Olomouc je zhruba o čtvrtinu větší - má 1 452 km². Větší je i počet obcí v okrese, ten činí 96 obcí, z toho 6 mají status města a 3 mají status městyse. Z celkové rozlohy okresu zaujímá zemědělská půda 55,7 %, což je menší podíl než má okres Hodonín.

Olomoucko, stejně jako Hodonínsko, je významnou oblastí z hlediska cestovního ruchu. Ekonomika okresu je tradičně diferencovaná a poskytuje pracovní příležitosti pro osoby obou pohlaví a různých oborů vzdělání v průmyslu, v zemědělství i ve službách. Bezdomovci tedy mají v těchto okresech přibližně stejné možnosti uplatnění na trhu práce.

³⁶ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, *Charakteristika okresu Hodonín*. Dostupné z URL: http://www.czso.cz/xb/redakce.nsf/i/charakteristika_okresu_hodonin ze dne 18. 1. 2010

12.2 Vývoj nezaměstnanosti v okrese Hodonín v letech 2005 – 2009

Vývoj počtu nezaměstnaných osob za jednotlivá čtvrtletí v okrese Hodonín je zachycen v následující tabulce.

Tabulka č. 4: **Počet nezaměstnaných osob v okrese Hodonín**

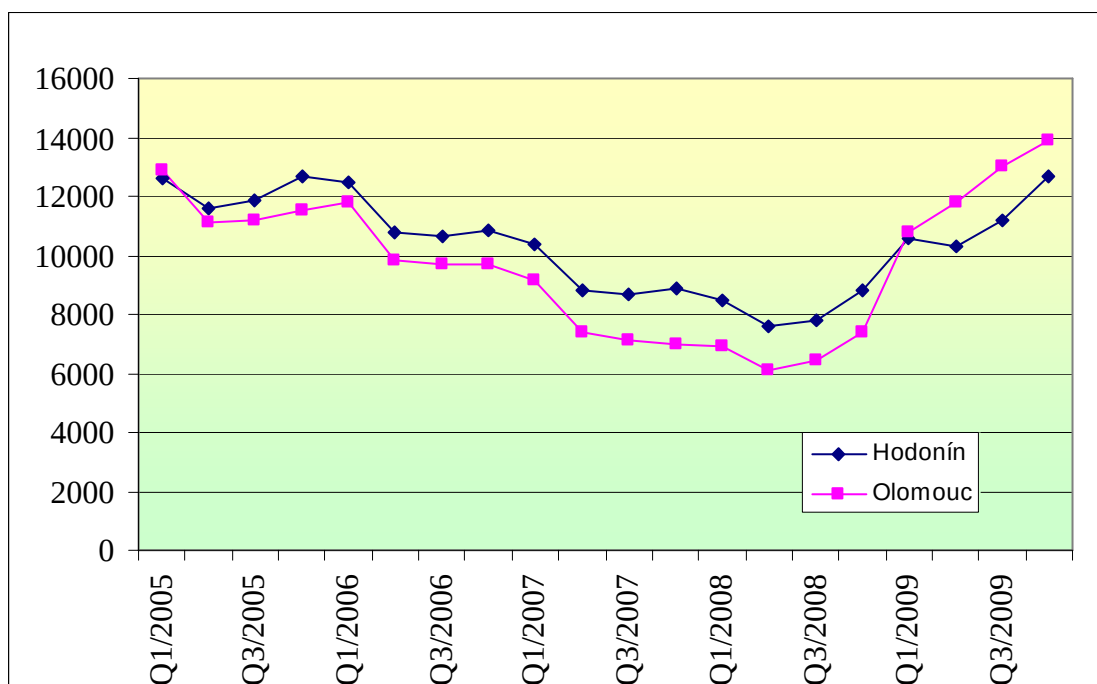
Čtvrtletí a rok	Počet nezaměstnaných osob	Čtvrtletí a rok	Počet nezaměstnaných osob
Q1/2005	12592	Q3/2007	8663
Q2/2005	11600	Q4/2007	8908
Q3/2005	11890	Q1/2008	8466
Q4/2005	12680	Q2/2008	7576
Q1/2006	12475	Q3/2008	7777
Q2/2006	10746	Q4/2008	8819
Q3/2006	10629	Q1/2009	10581
Q4/2006	10834	Q2/2009	10308
Q1/2007	10354	Q3/2009	11207
Q2/2007	8786	Q4/2009	12681

Zdroj: MPSV, vlastní zpracování

Z uvedené tabulky vyplývá, že stav počtu nezaměstnaných osob za posledních 5 let v okrese Hodonín byl poměrně vysoký již v roce 2005 a počátkem roku 2006.

Jak už bylo zmíněno v části 4.2.1 *Vliv finanční krize na nezaměstnanost*, podle sociálních pracovníků z denního centra Diecézní charity Brno, zvyšující se počet bezdomovců byl zaznamenán až od počátku roku 2009. Tudíž dopady finanční krize, která se začala objevovat zhruba od roku 2008, neměly vliv na počet bezdomovců v městě Hodonín, protože počet nezaměstnaných osob se od druhého čtvrtletí roku 2006 začal snižovat. V roce 2008 byl dokonce nejnižší počet nezaměstnaných osob za posledních 5 let. Narůstat opět začal až počátkem roku 2009, tedy v době, kdy se bezdomovectví začalo více zviditelňovat.

Graf č. 6: Srovnání počtu nezaměstnaných osob v okrese Hodonín a Olomouc

Zdroj: MPSV, vlastní zpracování

Ve srovnání vývoje počtu nezaměstnaných osob v okrese Hodonín s okresem Olomouc, se počet nezaměstnaných snižoval a zvyšoval přibližně stejnou mírou a ve stejnou dobu, jak lze vyčíst z grafu. Avšak po druhém čtvrtletí roku 2009 začal počet nezaměstnaných osob vzrůstat rychleji.

Pokud došlo v posledních letech k nárůstu počtu bezdomovců v Hodoníně, tak tyto osoby se musely buď přesídlit z jiné části České republiky nebo jiného státu anebo na ně dolehly následky vysoké nezaměstnanosti, která v okrese Hodonín byla v letech 2005 a 2006. Jak už bylo řečeno, člověk přece nemůže přijít o všechno během pár dnů nebo týdnů. Ta samá situace se může týkat i Olomouce.

12.3 Bezdomovci v okresním městě Hodonín

K zjištění situace v městě Hodonín jsem elektronickou poštou kontaktovala oblastní charitu Hodonín a městskou policii za účelem zjistit, kolik se v městě nachází zjevných bezdomovců, tedy těch, které nejčastěji vnímáme, jaké jsou s nimi problémy a jakým způsobem se město snaží tuto problematiku řešit.

Oblastní charitě Hodonín byly položeny následující otázky:

- Jaký je odhadovaný počet bezdomovců v Hodoníně a kolik z nich je zjevných bezdomovců?
- Proběhlo někdy na území města Hodonína sčítání bezdomovců?
- Jakým způsobem nejčastěji charita navazuje kontakty s novými klienty - přicházejí klienti sami nebo díky terénním sociálním pracím?

Odpověď, kterou uvádím v plném znění přišla od pana Pavla Novotného, vedoucího projektu týkajícího se nízkoprahového denního centra a noclehárny pro lidi bez přístřeší.

V naší službě je k dnešnímu datu (od r.2003) vedeno v evidenci 559 uživatelů, z toho je místních (tj. v působnosti soc. odboru MěÚ Hodonín, Kyjov, Veselí nad Moravou) cca. 65%, tj. 350 - 400 osob.

Existuje ovšem ještě poměrně dost lidí, kteří by spadali do cílové skupiny služby a ač o ní vědí nevyhovují jim její pravidla. O kolik osob se jedná lze jen velmi těžko odhadnout, protože nikdy nebyli žadateli o ni ani nežádali informace.

Můj velmi hrubý odhad je něco mezi 30 až 50 osobami (zjevní bezdomovci). Zatím v Hodoníně nikdy sčítání neproběhlo a pokud vím, se ani při přípravě nového etapy plánování sociálních služeb v rámci komunitního plánu Hodonína nechystá. Nicméně požadavek tento požadavek v rámci přípravy existuje.

Co se týká našich tří služeb - Nízkoprahového denního centra, jeho rozšíření o víkendový provoz a Noclehárny, jsou vytíženy na hranici své kapacity (v zimních měsících i za ni), takže terénní práce se jeví jako nadbytečná (navíc na ni ani v této situaci nemáme personální kapacitu). Uživatelé tedy přicházejí sami, služby jsou už dá se říci zavedené a tedy v současné době postačují obvyklé způsoby informování - letáky, internet, sdělovací prostředky a i ústní podání.

Podle uvedeného odhadu pana Novotného je v Hodoníně 30 – 50 zjevných bezdomovců, což činí 0,16 – 0,19 % na počet obyvatel.³⁷ Při srovnání s městem Olomouc,

³⁷ Počet obyvatel v městě Hodonín k 31. 12. 2008 byl 25 687. REGIONÁLNÍ INFORMAČNÍ SERVIS, Hodonín. Dostupné z URL: <http://www.risy.cz/index.php?pid=231&kraj=-1&zuj=586021#obyvatelstvo>

které je co do počtu obyvatel čtyřikrát větší než Hodonín, se procentuální podíl bezdomovců příliš neliší. Podle odhadu Mgr. Petra Prinze³⁸, vedoucího střediska Samaritán pro lidi bez domova při charitě Olomouc, je v Olomouci asi 500 bezdomovců, z toho je 150 - 200 zjevných. V procentech to vychází na 0,15 – 0,2 % bezdomovců na počet obyvatel.³⁹

Podle uvedených údajů jsou na tom obě města s počtem bezdomovců na počet obyvatel stejně. Vnímají to i občané stejně? Na anketní otázku, jestli si myslí, že je bezdomovectví velký problém v Hodoníně, 8 z patnácti dotázaných odpovědělo, že ano. V Olomouci se totéž o svém městě domnívá 10 z patnácti respondentů, což jsou dvě třetiny dotázaných. Když k tomu připočteme ještě 14 respondentů z Olomouce, kteří odmítli odpovídat oproti 3 z Hodonína, vyplývá z toho, že v Olomouci bezdomovce vnímají negativněji. Sociální služby pro lidi bez domova jsou v Olomouci poskytovány v centru města, kde denně proudí stovky lidí a bezdomovci se tam soustřeďují. Běžný návštěvník města je tudíž může potkat téměř na každém kroku a pokud ho budou obtěžovat, negativita názoru na ně se může zvyšovat. Tento fakt mohl ovlivnit větší počet negativních odpovědí a také neochotu odpovídat na otázky na téma bezdomovectví, protože respondenti byli dotazováni v centru města.

Kvůli zjištění kriminality, za kterou jsou zodpovědní bezdomovci, jsem kontaktovala městskou policii Hodonín. Byly jim položeny tyto otázky:

- Jaké jsou nejčastější problémy s bezdomovci?
- Jaký je podíl napáchaných přestupků a trestných činů touto skupinou osob?
- Jak se problémy s nimi řeší v současnosti a jaké jsou plány do budoucna ohledně řešení problémů s bezdomovci?

³⁸ S Mgr. Prinzem byl veden osobní rozhovor.

³⁹ Počet obyvatel v městě Olomouc v roce 2008 byl 100 373. PILÁT, M., PRACHNIAŘOVÁ, D. 2. *Komunitní plán sociálních služeb města Olomouce na období let 2010 – 2012*. Dostupné z URL: <http://www.olomouc.eu/kpss/storage/File/2010/2kpss-bez-grafiky.pdf> ze dne 13. 1. 2010, s. 10

Odpověď Mgr. Jindřicha Vašíčka, ředitele městské policie Hodonín, uvádím opět v plném znění.

Nejčastější problémy s bezdomovci: obtěžování okolí svým zjevem, pachem, chováním, obtěžování žádostí o drobné peníze, konzumace alkoholu na veřejnosti (město má vyhlášku, která toto zakazuje), krádeže v prodejnách.

Podíl přestupků a trestných činů: trestné činy nešetříme ani neevidujeme, při podezření ze spáchání trestného činu věc předáváme Policii ČR. Nelze stanovit přesný podíl, takovou statistiku nevedeme. Je to také tím, že termín bezdomovec je víceméně lidový. Nejde o žádnou přesnou kategorii. Může si pod tím každý představit něco jiného. Někdy i lidé, kteří se nám přes den potulují kolem obchodních center a na nádražích, mají možnost někde bydlet. Přesto lze však říct, že drtivá většina přestupků proti vyhlášce o zákazu konzumace alkoholu na veřejnosti jde na vrub této skupině. Pokud se týká přestupků proti veřejnému pořádku jako celku, kam spadají i přestupky z předešlé věty, může jít o podíl 35 - 50 %. Upozorňuji, že jde pouze o odhad, velmi nepřesný. Proto i ten velký rozsah odhadu. U majetkových přestupků je podíl podstatně menší - 10 - 25 %.

Řešení problémů: byla přijata výše zmíněná vyhláška, která nám umožňuje vykázat tyto osoby z míst, kde jsou nežádoucí. Hodonín má ubytovnu pro bezdomovce, kterou provozuje Oblastní charita. Město získalo z programu prevence kriminality Ministerstva vnitra na dovybavení ubytovny, která loni rozšířila svou provozní dobu. O jiných plánovaných opatřeních nevím.

Email se žádostí o stejné informace jsem odeslala i na městskou policii Olomouc, ale odpověď nepřišla. Situaci nemůžu srovnat. Sice by tu byla možnost zeptat se přímo strážníků městské policie, ale pravděpodobně by se jednalo pouze o osobní názory a nemuseli by vědět o plánovaném řešení problému.

Kriminalita způsobená bezdomovci v Hodoníně není příliš vysoká a jedná se pouze o přestupky, z toho důvodu by nemělo smysl činit další opatření proti kriminalitě způsobené touto skupinou osob. Není divu, že občané v tomto městě vnímají bezdomovce méně negativně – konzumace alkoholu je na veřejnosti zakázána a bezdomovci jsou vykazováni z míst, kde jsou nežádoucí.

12.4 Poskytovatelé sociálních služeb

Proces plánování a zajišťování sociálních služeb je rozšířen i do spádových obcí ORP Hodonín, kde celkem působí 14 registrovaných poskytovatelů sociálních služeb. Těmito poskytovateli je zajištěno 30 sociálních služeb. V samotném městě sociální služby poskytují tito poskytovatelé:

Diecézní charita Brno - oblastní charita Hodonín lidem bez domova poskytuje tyto služby:

- Domov pro matky s dětmi – k dispozici je 5 jednotek sociálního bydlení a jedna jednotka krizového ubytování (krizová jednotka), celková kapacita je 20 lůžek. Ubytování a služby jsou zpoplatněny dle ceníku a úkonů, který je dostupný v zařízení.
- Nízkoprahové denní centrum – kapacita nízkoprahového denního centra je zhruba 25 uživatelů denně. Základní služby jsou poskytovány bezplatně, fakultativní se hradí dle vnitřní směrnice.
- Noclehárna pro lidi bez přístřeší – k dispozici je 25 lůžek, ubytování je zpoplatněno 60Kč na noc.

Psychocentrum Domeček Hodonín, o.p.s. nabízí nejen lidem bez domova následující služby:

- Azylový dům pro muže s psychickými problémy - ubytovací služby jsou určeny pro muže bez přístřeší a pro osoby vracející se z výkonu trestu odnětí svobody. Kapacita je 20 lůžek, ubytování je zpoplatněno dle ceníku dostupného v zařízení.
- Psychosociální centrum – sociální rehabilitace - hlavní cílovou skupinou jsou sice osoby dlouhodobě duševně nemocné, ale tato služba je poskytována i osobám v krizi, obětem domácího násilí a osobám bez přístřeší. Služba je poskytována zdarma a má kapacitu 60 klientů.
- Psychologická poradna – její služby jsou též poskytovány osobám bez přístřeší. Služba je poskytována zdarma a její kapacita je 250 klientů po 20 intervencích.

V Olomouci Středisko Samaritán pro lidi domova při Charitě Olomouc nabízí větší počet služeb, a to jmenovitě sociální byty, terénní program a ordinaci praktického lékaře

pro lidi v nouzi. Navíc svým klientům zprostředkovává možnost přivýdělku prodejem časopisu Nový prostor. Sociální služby v Charitě Olomouc mají větší kapacitu než v Hodoníně a lůžko v noclehárně je o 40 Kč levnější, jedno přespání vyjde pouze 20 Kč.

Pobytové služby nabízí také Fond ohrožených dětí – Azylový dům pro matky s dětmi. Odborné sociální poradenství a podpůrné služby dále poskytuje Bílý kruh bezpečí, o. s., Občanské sdružení ONŽ – pomoc a poradenství pro ženy a dívky, Poradna pro ženy a dívky, Intervenční centrum Olomouc, Středisko SOS pro vzájemnou pomoc občanů.

Vzhledem k tomu, že se na území města Olomouce vyskytuje větší počet zjevných bezdomovců než je tomu v Hodoníně, větší kapacita a počet sociálních služeb jsou oprávněné.

12.5 Návrhy na řešení bezdomovectví v městě Hodonín

Návrhy možné pomoci prevence osobám ohrožených bezdomovectvím a pomoci osobám bez přístřeší specifikované v kapitole 12. *Návrhy na řešení problému bezdomovectví* se dají uplatnit v každém městě. Kromě nich bych pro Hodonín navrhovala i další opatření.

Výhodou poskytovaných nízkoprahových sociálních služeb v Hodoníně je, že nejsou poskytovány v části města, kde denně proudí stovky lidí a návštěvník města se s bezdomovci tak často neseťkává, jako je tomu v Olomouci. Z vlastní zkušenosti vím, že se občas bezdomovci zdržují na vlakovém a autobusovém nádraží, a to hlavně v zimních měsících. Možným řešením by bylo navýšení kapacity pobytových služeb a nízkoprahového denního centra. Bezdomovci by tak neměli potřebu pobývat právě na nádraží.

Zdravotní péče by měla být zajištěna smluvním lékařem, který by ošetřoval osoby v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení a pro osoby ohrožené sociálním vyloučením. Byla by jim tak poskytnuta náležitá zdravotní péče. Zajišťování vlastního lékaře, jako má Charita Olomouc, by nemělo pro pár lidí smysl.

Zjištění potřeb současných i potenciálních klientů by dopomohlo ke zřízení nových potřebných služeb nebo alespoň by vedlo k vylepšení současných. K tomu by mohlo dopomoci sčítání bezdomovců na území města.

Závěr

Tato bakalářská práce byla zaměřena na fenomén bezdomovectví a jeho pojetí v současnosti. Ze začátku bylo zapotřebí upřesnit, co vlastně slovo „bezdomovec“ a „bezdomovectví“ znamená, i přes nejednotnost dostupných definic. Zajímavým zjištěním bylo, že se nejedná pouze o osoby zanedbaného vzhledu potulující se po městě a žebrající o peníze, ale i o osoby bydlící u přátel, v nevyhovujícím bytě apod. Existuje tedy několik forem bezdomovectví. Každá forma bezdomovectví může mít nejrůznější příčiny, záleží na jedincích jak se s danou situací vypořádají. Teoreticky se bezdomovcem může stát každý z nás.

Práce byla zaměřena na zjevné bezdomovectví, protože tato forma bezdomovectví je širokou veřejností nejčastěji vnímána, a to většinou negativně. Je pravdou, že život bez domova je těžký úděl a přináší s sebou spoustu potíží nejen pro samotné bezdomovce. Nejedná jen o problém České republiky, ale i jiných evropských zemí.

Zjistila jsem, že z nezaměstnanosti plynou nejen ekonomické, ale i sociální důsledky, které bývají příčinou bezdomovectví. Po srovnání míry nezaměstnanosti v České republice za posledních pěti let a nárůstem počtu bezdomovců v roce 2009 se ukázalo, že se člověk bez práce se ocitne bez domova přibližně za dva roky z důvodu nezaměstnanosti. Dá se tak předvídat, kdy z tohoto důvodu nastane další přírůstek počtu bezdomovců a může se včas připravit plán na vyřešení situace. Pro současné bezdomovce existují organizace poskytující sociální služby, které mají za úkol postavit takové jedince opět na vlastní nohy. Ovšem je důležité, aby se oni sami snažili něčeho dosáhnout.

Součástí této práce jsou i návrhy na řešení problému. Avšak zmapování situace v městě Hodonín bylo stěžejní. Nabízí skutečný pohled na bezdomovectví v menším městě ve srovnání s Olomoucí, jako zástupkyní většího města, hned z několika stran – nezaměstnanost v okresech, počet zjevných bezdomovců na počet obyvatel ve městě, dostupná pomoc a kriminalita. Pro tyto účely byly osloveny Charity a městské policie v Hodoníně a v Olomouci. Zjistila jsem, že obě města jsou na tom se stavem bezdomovectví přibližně stejně, ale Olomouc tuto problematiku lépe řeší z hlediska dostupnosti a širší nabídky sociálních služeb. Právě na základě srovnání dostupné pomoci pro bezdomovce jsem sestavila návrh na pomoc bezdomovcům v Hodoníně.

Cíl práce byl naplněn dle mých předpokladů. Nepodařilo se mi pouze získat informace od městské policie Olomouc.

Resumé

Bakalářská diplomová práce se zabývá bezdomoveckým fenoménem v oblastech, které se ho v současnosti týkají. Nabízí pohled do života bez domova, zachycuje postoje spoluobčanů a poukazuje na možnosti řešení této problematiky. Je zaměřena na zjevné bezdomovectví.

První část má za cíl co nejvýstižněji informovat o charakteristice bezdomovectví, jeho formách a příčinách vzniku. Nastiňuje i pohled na historii tohoto fenoménu. Nedílnou součástí jsou právní předpisy, které ovlivňují životy lidí bez domova. Informuje také o ekonomických vlivech působících na vznik a vývoj bezdomovectví, konkrétně o nezaměstnanost a o světové finanční krizi, která vypukla v roce 2008.

Druhá část se zabývá problémy bezdomovců, které si buď způsobují sami, zapříčiňují je ostatní občané nebo jsou vyvolány jinými vlivy. K problémům jsou uvedeny konkrétní případy ze života bezdomovců dostupné převážně z internetových zdrojů a názory společnosti na základě provedené ankety. Podrobně je rozebrána dostupná pomoc pro tuto skupinu osob. Nechybí ani sociologické údaje o bezdomovecké populaci v České republice a zmíněna je i problematika bezdomovectví v Evropě a pomoc na evropské úrovni.

Třetí část předkládá návrhy na řešení problému. Dále rozebírá problematiku bezdomovectví ve městě Hodonín z hlediska nezaměstnanosti v kraji, podílu počtu bezdomovců na počet obyvatel ve městě, problémů s nimi a dostupnosti a typů sociálních služeb ve srovnání se situací v Olomouci. Ke zjištění informací posloužilo kromě webových stránek také kontaktování Charity a městské policie v uvedených městech. Na základě zjištěných informací a srovnání situace v městě Hodonín a Olomouc byly vypracovány návrhy řešení pro město Hodonín.

Hlavním přínosem této bakalářské diplomové práce je pohled na bezdomovectví ze všech stran, a to nejen z hlediska samotných bezdomovců, ale i ostatních občanů a měst, kde se lidé bez domova koncentrují. Upozorňuje na nedostatky v českém právním systému a na možnost rozšíření pomoci bezdomovcům, díky kterým by se s tímto fenoménem mohlo lépe bojovat

Summary

The B.A. thesis deals with the homelessness phenomenon in currently concerned areas. It depicts the life of homeless people, shows the opinions of fellow-citizens, and offers means of a solution to these problems. It is focused on apparent homelessness.

The first part aims to inform about the characteristics of the homelessness, its forms and the causes of its emergence as concisely as possible. It also outlines the history of this phenomenon. This part includes concerned legislation influencing the lives of homeless people, and examines economic influences on the emergence and progress of homelessness - specifically as a result of rising unemployment and the global financial crisis that hit the world in 2008.

The second part deals with the problems of homeless people, which can be caused by themselves, fellow-citizens or by other factors. Actual stories from the lives of homeless people, available mostly from online sources, and the opinions of fellow-citizens based on a questionnaire are included. Help available for these people is described in detail. Sociological data on the homeless population is not omitted. Information on homelessness in Europe and other forms of European welfare are mentioned also.

The third part submits solutions to this problem. It also analyses homelessness in the city of Hodonín in terms of unemployment in the county, proportion of number of homeless people with other citizens living in the city, problems caused by homeless people, and the types of social services and their availability. This data is compared to the situation in county Olomouc and in the city of Olomouc. Internet sources and contacting charity organizations and the Metropolitan police were used for this survey. On the basis of collected information, and on a comparison of the situation in the city of Hodonín and that of the city of Olomouc, a proposal for improvement in the city of Hodonín was made.

The main contribution of this B.A. thesis is an overview of the homelessness from the standpoint of homeless people themselves, the other citizens and cities, where homeless people are concentrated. This thesis also highlights shortcomings in the Czech legal system, and recommends an extension of help for homeless people, which would help to fight against this phenomenon.

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Možné příčiny bezdomovectví

Tabulka č. 2: Příčiny ztráty bydlení

Tabulka č. 3: Průměrný počet nezaměstnaných osob v ČR

Tabulka č. 4: Počet nezaměstnaných osob v okrese Hodonín

Seznam grafů

Graf č. 1: Průměrný počet nezaměstnaných osob v ČR

Graf č. 2: Obecná míra nezaměstnanosti v letech 2005 – 2009

Graf č. 3: Kdo by měl řešit problém bezdomovectví?

Graf č. 4: Ochota občanů poskytnout pomoc

Graf č. 5: Problematika bezdomovectví

Graf č. 6: Srovnání počtu nezaměstnaných osob v okrese Hodonín a Olomouc

Seznam obrázků

Obrázek č. 1: Maslowova pyramida potřeb

Obrázek č. 2: Upravená pyramida potřeb podle Pascala Pichona

Seznam příloh

Příloha č. 1: Formulář ankety

Příloha č. 2: Tabulka akčních cen potravin

Seznam zkratek

ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad
EAPN	European Anti Poverty Network, Evropská síť proti chudobě
ETHOS	European Typology on Homelessness and Housing Exclusion, Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení
FEANTSA	Fédération Européenne d'Associations Nationales Travaillant avec les Sans-Abri, Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci
FEBA	Fédération Européenne des Banques Alimentaires, Evropská federace potravinových bank
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
NERV	Národní ekonomická rada vlády
ORP	Obec s rozšířenou působností

Seznam použitých zdrojů

- *AkcniCeny.cz* [online]. [cit. 2010-03-22]. Dostupné z WWW: <<http://www.akcniceny.cz/zbozi/hledej>>.
- *Armáda spásy ČR* [online]. c2006 [cit. 2010-02-25]. Kdo jsme. Dostupné z WWW: <http://www.armadaspasy.cz/staticke.php?wh=kdo_jsme>.
- BILÍKOVÁ, Simona. *BrNovinky & Tento Svět* [online]. 3. 4. 2010 [cit. 2010-04-07]. Brno zná počet svých bezdomovců - proběhlo sčítání . Dostupné z WWW: <<http://www.brnovinky.cz/foto-zpravodajstvi-z-brna-a-okoli/brno-zna-pocet-svych-bezdomovcu-probehlo-scitani>>.
- Česká republika. Listina základních práv a svobod. In *Ústava České republiky*, Ústavní zákon č. 2/1993 Sb,. Dostupný také z WWW: <<http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>>.
- ČSÚ [online]. 4. 11. 2009 [cit. 2010-02-13]. Historicky nejvyšší meziroční vzestup nezaměstnanosti. Dostupné z WWW: <<http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/czam110409.doc>>.
- ČT24 [online]. 7. 1. 2010 [cit. 2010-02-19]. Bezdomovci mají v zimě potíže. Dostupné z WWW: <<http://www.ct24.cz/regionalni/77335-bezdomovci-maji-v-zime-potize/>>.
- DALRAMPLE, Theodore. *Život na dně*. Praha: Academia, 2005. 268 s. ISBN: 80-200-1337-7
- *Emauzy ČR* [online]. [cit. 2010-02-20]. Emauzy ČR. Dostupné z WWW: <<http://www.emauzy.org/cs/home.php>>.
- *Europa* [online]. [cit. 2010-03-11]. Evropa spojuje síly v boji proti chudobě a sociálnímu vyloučení. Dostupné z WWW: <<http://www.2010againstopoverty.eu/about/?langid=cs>>.

- *Europa* [online]. 15. 2. 2009 [cit. 2010-03-11]. Státy musí podpořit návrat nezaměstnaných do práce. Dostupné z WWW: http://ec.europa.eu/news/employment/091215_cs.htm.
- *FEANTSA* [online]. [cit. 2010-03-23]. About FEANTSA. Dostupné z WWW: <http://www.feantsa.org/code/en/pg.asp?Page=21>.
- FEANTSA. *ETHOS - Evropská typologie bezdomovství (pro sběr dat)*. . [s.l.] : [s.n.], 2007. 1 s. Dostupné z WWW: http://www.feantsa.org/files/indicators_wg/ETHOS/ethos_2005cz.pdf.
- FEANTSA. *National Report Czech Republic – Annual Theme 2007*. [s.l.] : [s.n.], 2007. 23 s. Dostupné z WWW: http://feantsa.horus.be/files/Employment_annual_theme/Annual_theme_documents/National%20reports/Czech_republic_empl_report_2007_CZ.pdf.
- *Finanční krize 2009* [online]. c2009 [cit. 2010-03-05]. Příčiny finanční krize. Dostupné z WWW: <http://financni-krize.webnode.cz/priciny-financni-krize/>.
- HECZKOVÁ, Eduarda. *Britské listy* [online]. 31. 10. 2005 [cit. 2010-04-06]. Dopady kapitalismu: bezdomovectví. Dostupné z WWW: <http://www.blisty.cz/art/25561.html>.
- HECZKOVÁ, Eduarda. *Getsemany* [online]. 2001 [cit. 2010-02-22]. Bezdomovci a my. Dostupné z WWW: <http://www.getsemany.cz/node/292>.
- HLOUŠKOVÁ, Lenka. *Novinky.cz* [online]. 3. 10. 2009 [cit. 2010-03-14]. Romové z Česka žijí jako bezdomovci v ulicích Cardiffu. Dostupné z WWW: <http://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/180548-romove-z-ceska-ziji-jako-bezdomovci-v-ulicich-cardiffu.html>.
- HORÁK, Michal; LUKŠOVÁ, Barbora. *IDNES* [online]. 13. 12. 2009 [cit. 2010-03-01]. Mráz a ekonomická krize, dva důvody, proč i v Brně přibývá bezdomovců. Dostupné z WWW: http://brno.idnes.cz/brno-zpravy.asp?c=A091213_182137_brno_dmk.

- HRABCOVÁ, Lucie; FORRÓ, Markéta. *Zlínský deník.cz* [online]. 31. 7. 2009 [cit. 2010-03-01]. Bezdomovců v Brně kvůli krizi přibýlo. Dostupné z WWW: <http://zlinsky.denik.cz/z_domova/bezdomovcu-v-brne-kvuli-krizi-pribylo20090730.html>.
- HRADECKÝ, Ilja. *Literárky* [online]. 3. 4. 2009 [cit. 2010-03-02]. Je tu zima, zmrznou další bezdomovci. Dostupné z WWW: <http://literarky.cz/index_o.php?p=clanek&id=3109&rok=2006&cislo=50>.
- HRADEČTÍ, Vlastimila a Ilja. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha : Naděje, 1996. 85 s. Dostupné z WWW: <http://www.nadeje.cz/vz/bezdomovstvi_exv.pdf>. ISBN 80-902292-0-4.
- *Integrovaný portál MPSV* [online]. [cit. 2010-02-28]. Statistiky nezaměstnanosti. Dostupné z WWW: <<http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/qrt>>.
- JANDA, Josef. *Měšec.cz* [online]. 29. 10. 2008 [cit. 2010-03-05]. Finanční krize: vznik, vývoj a předpovědi. Dostupné z WWW: <<http://www.mesec.cz/clanky/financni-krize-vznik-vyvoj-a-predpovedi/>>.
- JAREŠ, David. *Mediafax.cz* [online]. 15. 3. 2010 [cit. 2010-04-07]. V roce 2009 bylo v ČR uzavřeno nejméně sňatků od roku 1918. Dostupné z WWW: <<http://www.mediafax.cz/domaci/3009250-V-roce-2009-bylo-v-CR-uzavreno-nejmene-snatku-od-roku-1918>>.
- KLEKNEROVÁ, Zuzana. *Aktuálně.cz* [online]. 1. 11. 2009 [cit. 2010-03-12]. Evropa má problémy s chudobou. Čechy to ale netrápí. Dostupné z WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropska-unie/clanek.phtml?id=651428>>.
- KOPOLDOVÁ, Bedřiška; LUPTÁKOVÁ, Marina; ŠTĚCHOVÁ, Markéta. *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. 1. Praha : Vydavatelství KUFR s. r. o., 2008. 111 s. Dostupné z WWW: <<http://www.ok.cz/iksp/docs/344.pdf>>. ISBN 978-80-7338-069-4.

- KREJSA, Pavel. *Usporim.cz* [online]. 18. 12. 2009 [cit. 2010-02-27]. Nezaměstnanost. Dostupné z WWW: <<http://www.usporim.cz/products/nezamestnanost1/>>.
- LANGER, Ivan. *Kniha policejních hříchu II.* [s.l.] : [s.n.], 2004. 75 s. Dostupné z WWW: <http://www.ods.cz/docs/dokumenty/kniha_policejnich_hrichu_II.pdf>.
- *Lidovky.cz* [online]. 7. 8. 2009 [cit. 2010-03-20]. Ubodal a okradl bezdomovce, za mřížemi stráví 13 let. Dostupné z WWW: <http://www.lidovky.cz/ubodal-a-okradl-bezdomovce-za-mrizemi-stravi-13-let-fv4-/ln_domov.asp?c=A090807_103930_ln_domov_glu>.
- *Mediainfo.cz* [online]. 18. 5. 2009 [cit. 2010-03-05]. Obraz hospodářské krize v České republice. Dostupné z WWW: <<http://www.mediainfo.cz/temata/1611.html>>.
- MPSV [online]. 2010 [cit. 2010-03-17]. Míra nezaměstnanosti byla v lednu 9,8 %. Dostupné z WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/8249>>.
- *Odbor správních činností* [online]. 2009 [cit. 2010-03-20]. Potřebuji si vyřídit - Životní situace - Ztráta, odcizení, poškození nebo zničení občanského průkazu - úplné zobrazení. Dostupné z WWW: <<http://www.europointbrno.cz/index.php?nav01=4532&nav02=7607&idzs=2322>>.
- OPLETALOVÁ, Petra. *Deník.cz* [online]. 2. 12. 2008 [cit. 2010-04-07]. Lékařka dostala podmínku. Nepomohla bezdomovci. Dostupné z WWW: <http://www.denik.cz/z_domova/lekarka_bezdomovec20081202.html>.
- OULÍK, Jan. *Charita Česká republika* [online]. 8. 4. 2004 [cit. 2010-02-26]. Kdo jsme. Dostupné z WWW: <<http://www.charita.cz/article.asp?nArticleID=310&nDepartmentID=187&nLanguageID=1>>.
- PICHON, Pascale. *Les SDF : La carrière, la manche, l'asile*. Paris : Université Lyon II, 1992. 89 s.

- PILÁT, Miroslav; PRACHNIAŘOVÁ, Dagmar. *Komunitní plán sociálních služeb města Olomouce 2010 - 2012*. [s.l.] : [s.n.], 2010. 151 s. Dostupné z WWW: <<http://www.olomouc.eu/kpss/storage/File/2010/2kpss-bez-grafiky.pdf>>.
- PRŮDKOVÁ, Táňa; NOVOTNÝ, Přemysl. *Bezdomovectví*. 1. Praha : Triton, 2008. 93 s. ISBN 978-80-7387-100-0.
- *Regionální Informační Servis* [online]. c2005 - 2008 [cit. 2010-03-27]. Hodonín. Dostupné z WWW: <<http://www.risy.cz/index.php?pid=231&kraj=-1&zuj=586021#obyvatelstvo>>.
- SKÁLOVÁ, Veronika. *Aktuálně.cz* [online]. 1. 10. 2009 [cit. 2010-02-05]. Krize "vyrábí" v Česku nové bezdomovce a dlužníky. Dostupné z WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/ekonomika/penize/clanek.phtml?id=648900>>.
- TOMAN, Karel. *Aktuálně.cz* [online]. 21. 9. 2009 [cit. 2010-02-05]. Česko čeká krušný podzim plný bankrotů a propouštění. Dostupné z WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/ekonomika/penize/clanek.phtml?id=647957>>.
- *Zajištění vybraných sociálních služeb na území Jihomoravského kraje* [online]. [cit. 2010-03-28]. Azylové domy. Dostupné z WWW: <<http://www.socialnisluzby-ipjmk.cz/Folders/358-1-Azylove+domy.aspx>>.
- ŽÁKOVÁ, Markéta. *NICM* [online]. 18. 8. 2009 [cit. 2010-01-29]. Bezdomovectví - charakteristika. Dostupné z WWW: <<http://www.icm.cz/bezdomovectvi-charakteristika>>.
- ŽÁRA, Pavel. *Brno* [online]. 10. 3. 2006 [cit. 2010-02-22]. 10.3.2006 - MMB sečetl bezdomovce. Dostupné z WWW: <<http://www.europointbrno.cz/index.php?nav01=35&nav02=4008&mes=3&rok=2006&nav03=5332>>.

Přílohy

Příloha č. 1: **Formulář ankety**

Uveďte prosím

Váš věk:

Pohlaví:

1. Jak se může podle vašeho názoru stát člověk bezdomovcem?

- nechce se mu pracovat
- nemá kam jít po propuštění z vězení
- přišel o práci a o byt
- odešel od rodiny nebo rodina ho „vyhodila“
- opustil svou vlast
- byl propuštěn z dětského domova, léčebny nebo ústavu
- jiné (prosím uveďte):

2. Myslíte si, že je bezdomovectví větší problém v České republice než v jakékoliv jiné zemi Evropské unie? ANO x NE

3. Myslíte si, že bezdomovectví je velký problém v České republice? ANO x NE

4. Myslíte si, že bezdomovectví je velký problém v Olomouci / Hodoníně? ANO x NE

5. Mají podle vašeho názoru bezdomovci šanci si najít práci a znovu se začlenit do společnosti? ANO x NE

6. Myslíte si, že oni sami dělají něco pro to, aby si pomohli? ANO x NE

7. Kdo by měl řešit problém bezdomovectví a pomáhat jim?

- příbuzní
- stát
- obec
- charitativní organizace
- široká veřejnost
- jiné (prosím uveďte):

8. Kdyby jste měl/a pomoci bezdomovci, jakou pomoc by jste poskytl/a?

- finanční	- dobrou radu
- materiální	- žádnou

Příloha č. 2: Tabulka akčních cen potravin

Potravina	Prodejce	Akční cena ke dni 22.3. 2010	Odhadovaná spotřeba 1měsíc/1 osoba	cena celkem v Kč
chléb kmínový	Globus	8,90Kč/kus	3 bochníky	26,70
vícevrstvá bulka	Globus	5,50Kč/kus	6 kusů	33,00
rohlík tukový	Tesco	1,00Kč/kus	20 kusů	20,00
mléko trvanlivé odstředěné	Tesco	9,90Kč/l	3 litry	29,70
máslo (Alfa optima)	Tesco	17,90Kč/kus	1 kus	17,90
jogurt nízkotučný ochucený	Tesco	4,90Kč/kus	15 kusů	73,50
sýr ementálského typu	Globus	10,90Kč/100g	200g	21,80
Želetava smetanový sýr	Tesco	21,90Kč/bal. po 150g	2 balení	43,80
salám Herkules	Tesco	13,90Kč/100g	200g	27,80
šunka Mistral	Tesco	10,90Kč/100g	300g	32,70
jablka Golden delicious	Tesco	25,90Kč/1kg	1,5kg	38,85
pomeranče	Penny	16,90Kč/1kg	1kg	16,90
banány	Interspar	19,90Kč/1kg	1kg	19,90
ředkvička	Tesco	6,90Kč/svazek	3 svazky	20,70
paprika bílá	Globus	34,90Kč/0,5kg	0,5kg	34,90
okurka hadovka	Tesco	19,90Kč/kus	2 ks	39,80
Tesco müsli	Tesco	54,90Kč/bal. po 750g	2 balení	109,80
vejce M	Albert	59,90Kč/30ks	15 kusů	29,95
rýže	Globus	19,90Kč/bal. po 960g	1 balení	19,90
těstoviny (Riscossa)	Albert	21,90Kč/bal. Po 500g	2 balení	43,80
brambory	Tesco	12,90Kč/kg	4kg	51,60
vepřová kýta bez kosti	Tesco	89,90Kč/kg	500g	44,95
treska	Tesco	21,90Kč/100g	200g	43,80
kuřecí stehna	Tesco	59,90Kč/1kg	1kg	59,90
instantní polévky Vitana	Albert	7,90Kč/kus	10 kusů	79,00
černý čaj	Albert	9,90Kč/bal.	2 balení	18,90
CELKOVÁ CENA				999,55

Zdroj: <http://www.akcniceny.cz/zbozi/hledej>, 22.3.2010